OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto
Lainsäädäntöneuvos Sami Kiriakos

Lausunto

31.5.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: Asiantuntijapyynnöt 9.5. ja 25.5. sekä täydennykset 28.5.

Vastine hallituksen esityksestä 13/2022 vp seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi annettujen lausuntojen johdosta

Sisällysluettelo

1 Yleisesti lausunnoista s. 2
2 Raiskaussäännöksen muotoilu s. 5
3 Tuottamuksellinen raiskaus s. 11
4 Törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteet s. 11
5 Sukupuoliyhteyden määritelmä s. 17
6 Seksuaalinen hyväksikäyttö s. 19
7 Rangaistusasteikot s. 25
8 Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistön täsmällisyys- ja tarkkarajaisuus s. 28
9 Lapsen houkutteleminen seksuaaliseen tekoon s. 31
10 Raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskevien säännösten soveltuminen 16 vuotta nuorempiin s. 32
11 Törkeän seksuaalinen kajoamisen suhde törkeään pahoinpitelyyn s. 32
12 Kuvan ottaminen seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä s. 33
13 Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta s. 33

Postiosoite Postadress	Käyntiosoite Besöksadress	Puhelin Telefon	Faksi Fax	S-posti, internet E-post, internet
Oikeusministeriö PL 25 FI-00023 Valtioneuvosto Finland	Eteläesplanadi 10 00130 Helsinki Finland	0295 16001 Internat. +358 295 16001	09 160 67730 Internat. +358 9 160 67730	oikeusministerio@om.fi www.oikeusministerio.fi www.justitieministeriet.fi

14 Lasta seksuaalisesti esittävät kuvat s. 34
15 Lakialoite LA 51/2020 vp laiksi rikoslain 17 luvun muuttamisesta s. 35

1 Yleisesti lausunnoista

Oikeusministeriön käytössä on ollut perustuslakivaliokunnan lausunto PeVL 20/2022 vp sekä asiantuntijalausunnot seuraavilta tahoilta:

Allianssi ry
Amnesty International Suomen osasto ry
Dosentti Heini Kainulainen
Helsingin hovioikeus
HUS Seri-tukikeskus
Invalidiliitto
Keskusrikospoliisi
Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (KRIMO)
Lapsiasiainvaltuutettu
Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus
Mannerheimin lastensuojeluliitto ry (MLL)
Miesjärjestöjen keskusliitto ry
Naisjärjestöjen keskusliitto ry (NJKL)
Oikeusneuvos Timo Ojala, korkein oikeus
Oikeuspsykologian dosentti Julia Korkman
Pelastakaa lapset ry
Poliisihallitus
Professori Sakari Melander
Professori Johanna Niemi
Professori Kimmo Nuotio
Professori Matti Tolvanen
Professori Mikko Vuorenpää
Professori emerita Terttu Utriainen
Psykologiliitto ry
Raiskauskriisikeskus Tukinainen ry

Rikosseuraamuslaitos
Rikosuhripäivystys
Sexpo säätiö
Sisäministeriö
Sisä-Suomen Poliisilaitos
Suomen Asianajajaliitto
Suomen Gynekologiyhdistys ry
Suomen Lääkäriliitto ry
Suomen Psykologiliitto ry
Suomen tuomariliitto ry
Syyttäjälaitos
Tasa-arvovaltuutetun toimisto
Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL)
Tuomioistuinvirasto
Vammaisfoorumi
Väestöliitto ry
Väitöskirjatutkija Otava Piha

Oikeusministeriö on myös ollut läsnä osassa edellä mainittujen tahojen suullisia kuulemisia lakivaliokunnan kokouksissa.

Lausunnoista ilmenee, että *esityksen tavoitteita kannatetaan.*

Perustuslakivaliokunta katsoo, että hallituksen esityksessä 13/2022 vp ehdotetulle sääntelylle on painava yhteiskunnallinen tarve ja perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävä, osin jopa perusoikeuksiin välittömästi palautuva peruste (PeVL 20/2022 vp kohta 10). Perustuslakivaliokunta esittää, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Ehdotuksia ja kriittisiä huomioita on kuitenkin esitetty. Näistä keskeisimpiä käsitellään jäljempänä.

Oikeusministeriö katsoo, ettei asiantuntijakuulemisessa ole esitetty sellaisia olennaisia seikkoja, joita hallituksen esityksen valmistelussa ei ollut jo otettu huomioon. Hallituksen esitystä on lausuntojen valossa pidettävä edelleen perusteltuna.

Ministeriö ehdottaa kuitenkin harkittavaksi, että lakivaliokunta

- kiinnittäisi mietinnössään huomiota siihen, että samalla kun raiskauksena rangaistavien tekojen ala laajenisi nykyisestä, raiskauksina tuomittavien rikoslajissaan lievimpien tekojen vähimmäisrangaistus asiallisesti nousisi sakosta tai neljästä kuukaudesta vankeutta yhteen vuoteen vankeutta, ja korostaisi, että rangaistusasteikkoja on tarkoitus soveltaa siten, että rangaistuskäytäntö muodostaa johdonmukaisen kokonaisuuden (s. 12)
- harkitsee vaihtoehtona, että HE:ssä ehdotetun seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöä tarkennettaisiin seksuaalista tekoa koskevalla ilmeisyys-edellytyksellä perustuslakivaliokunnan lausunnon (PeVL 20/2022 vp) huomioon ottaen (s. 28-29)

Seuraavassa esitetään oikeusministeriön yksityiskohtaiset kannanotot keskeisiin asiantuntijalausunnoissa esitettyihin huomautuksiin. Lausunnonantajien huomioita on tiivistämistä varten lyhennetty, ryhmitelty uudestaan ja niiden kieliasua on yhtenäistetty. Lausumia ei pääsääntöisesti ole toistettu siltä osin kuin lausunnonantajat ovat ilmoittaneet kannattavansa esityksen hyväksymistä tai lausunnoissa tuetaan tai toistetaan esityksen ehdotuksia tai argumentaatiota taikka muissa lausunnoissa jo esitettyä.

Asiantuntijapyynnössä 25.5.2022 (28.5. toimitetuilla täydennyksillä) esitetyt lisäkysymykset on lisätty ja niihin on vastattu jäljempänä keltaisella korostetulla tekstillä.

Hallituksen esitykseen 13/2022 vp viitataan jäljempänä lyhenteellä ”HE”.

***Lisäkysymys*: Terminologia ja nimikkeet. Mm. ”kajoaminen” ja ”hyväksikäyttö”**

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 46, 53, 56-57 todettuun sekä jäljempänä tässä vastineessa osioissa 13 ja 14 todettuun.

”Pakottaminen seksuaaliseen tekoon korvattaisiin säännöksellä seksuaalisesta kajoamisesta. Säännös vastaisi muuten pitkälti ehdotettua raiskaussäännöstä, mutta koskisi muita seksuaalisia tekoja kuin sukupuoliyhteyttä. Nimike on syytä muuttaa, koska rikoksen keskeinen tunnusmerkistötekijä ei enää olisi pakottaminen vaan vapaaehtoisuuden puuttuminen. Sana kajota merkitsee koskemisen ja käsiksi käymisen lisäksi myös muunlaista ryhtymistä tekemään jollekin jotain luvatta (Kielitoimiston sanakirja). Seksuaalinen kajoaminen viittaa ehdotetussa säännöksessä paitsi seksuaalisiin tekoihin, joilla toiseen fyysisesti kosketaan, myös muihin seksuaalisiin tekoihin, joilla toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukataan. Rikosnimikkeen seksuaalinen kajoaminen voidaan myös katsoa osoittavan teon moitittavuutta vahvemmin kuin esimerkiksi nimikkeen seksuaalinen loukkaus. Ehdotettu nimike kuvaisi näin ollen rikoksen tunnusmerkistöä asianmukaisesti.” (HE s. 56)

”Nimikettä seksuaalinen hyväksikäyttö on joissain kannanotoissa pidetty epäsopivana, koska sen on katsottu voivan luoda vääränlaisia, esimerkiksi liian myönteisiä mielikuvia rikoksen luonteesta. Sanan hyväksikäyttö vakiintunut yleiskielinen ja oikeudellinen merkitys sisältää kuitenkin selvän moraalisen moitteen tekoa kohtaan (Kielitoimiston sanakirja). Nimikettä voidaan tämän vuoksi pitää edelleen rikoksen moitittavaa luonnetta kuvaavana. Ongelmatonta muuta vaihtoehtoa kyseisen rikoksen nimikkeeksi ei myöskään ole löydetty. Tämän vuoksi nimikettä voidaan pitää yhä asianmukaisena eikä sitä ehdoteta muutettavaksi. Vastaavista syistä myös sanamuotoa lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ehdotetaan yhä käytettäväksi rikosnimikkeenä.” (HE s. 57)

”Myöskään rikosten nimikkeissä ja tunnusmerkistöissä oleva sanamuoto "sukupuolisiveellisyyttä loukkaava" ei riittävästi kuvaa lapsia seksuaalisesti esittävää aineistoa koskevien tekojen luonnetta ja rangaistussäännösten tarkoitusta. "Sukupuolisiveellisyyttä loukkaava" ei myöskään ole nykyisin arkikielessä yleisesti käytetty ilmaisu tässä merkityksessä. Sanamuoto olisi syytä korvata tekoja ja säännösten tarkoitusta paremmin kuvaavalla sanamuodolla "lasta seksuaalisesti esittävä".”(HE s. 46)

2 Raiskaussäännöksen muotoilu

Lausunnoissa raiskaussäännöksen muotoilemista vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvaksi hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla on kannatettu varsin laajasti. Joissakin lausunnoissa on tuotu esiin huolia säännöksen täsmällisyydestä tai sen ymmärtämisen vaikeudesta, mutta lausunnoissa ei ole pääsääntöisesti pyritty osoittamaan, että olisi parempaa sääntelyvaihtoehtoa sen tavoitteen toteuttamiseksi, että raiskaussäännös perustuisi suostumuksen puutteeseen.

Perustuslakivaliokunta katsoo, että ehdotettuun säännökseen sisältyvät rangaistavan käyttäytymisen alaa rajaavat tekijät huomioiden raiskausta koskevan rangaistussäännöksen sisältämä osin avoin sääntely ei vaikuta lakiehdotuksen käsittelyjärjestykseen (PeVL 20/2022 vp kohta 15).

> **Oikeusministeriö** katsoo, että HE:ssä ehdotettu raiskaussäännös on merkitykseltään selkeä sekä viranomaisille että kansalaisille.
>
> On selvää, että viranomaisten riittävän osaamisen ja soveltamiskäytännön yhtenäisyyden turvaamiseksi raiskaussäännöksen yksityiskohtainen juridinen ymmärtäminen edellyttää perehtymistä lain esitöihin sekä koulutusta. Tämä on normaalia, kun uutta rikoslainsäädäntöä säädetään. Oikeusministeriö pitää tärkeänä myös sitä, että uusi raiskaussäännös – ja muut uudet seksuaalirikoksia koskevat rangaistussäännökset – otetaan asianmukaisesti huomioon seksuaalivalistuksessa ja -kasvatuksessa.

Joissakin lausunnoissa on esitetty vähintään harkittavaksi säännöksen sanamuotoon sellaisia muutosehdotuksia, joiden tarkoituksena ei näyttäisi olevan säännöksen asiasisällön muuttaminen vaan pikemminkin sen selventäminen. Tällaisia muutosehdotuksia on seuraavissa lausunnoissa:

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus: ”2. mom: Henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena, jos hän ei ole sanallisesti, käytöksellään tai muulla tavalla ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti.
3. mom: *Vaikka henkilö olisikin 2 momentissa kuvatulla tavalla ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen, osallistumista ei ole pidettävä vapaaehtoisena...”*

Professori Nuotio: ”Ehkä paras vaihtoehto olisi puhua säännöksessä ”vapaasta valinnasta”, ja jättää myös osallistuminen pois. Näin tultaisiin seuraavaan muotoiluun, joka olisi selkeämpi ja parempaa suomen kieltä kuin HE:ssä ehdotettu:

> Joka on sukupuoliyhteydessä sellaisen henkilön kanssa, joka ei ole sukupuoliyhteydessä vapaasta valinnastaan, on tuomittava
> Henkilö ei ole sukupuoliyhteydessä vapaasta valinnastaan, jos:
> 1) hän ei ole sanallisesti… ilmaissut olevansa sukupuoliyhteydessä vapaasta valinnasta;
> 2) hänet on pakotettu…
> 3) hän ei ole voinut…”

Väitöskirjatutkija Otava Piha: ”[1 §:n 2 momentin 3 kohdan] sanamuoto viittaa siis siihen, että henkilö ei ole lainkaan voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan. Sen sijaan kohdalla on tarkoitus pikemminkin kattaa tilanteita, joissa henkilö ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan vapaasti. Tämä tarkennus tulisi lisätä 3 kohdan sanamuotoon.”

> **Oikeusministeriö** katsoo, ettei edellä mainittuja muutoksia tulisi tehdä vaan tulisi pysyä HE:ssä ehdotetussa raiskaussäännöksen muotoilussa. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden ehdottama muotoilu ei vaikuta selventävän säännöksen soveltamisalaa vaan pikemminkin se vaikeuttaisi säännöksen soveltamista joissain tapauksissa. HE:ssä ehdotetun muotoilun perusteella olisi selvempää, että 1 §:n 2 momentin 3 kohta voi olosuhteista riippuen olla sovellettavissa arvioimatta, onko vapaaehtoisuutta näennäisesti ilmaistu tai onko sen osalta tahallisuus täyttynyt.
>
> Oikeusministeriö ei myöskään pidä parempana professori Nuotion ehdottamaa ”vapaaseen valintaan” viittaamista säännöksessä. Sekä käsitteisiin ”vapaa” että ”valinta” liittyy tulkinnanvaraa, eikä ole selvää, miten tällainen sanamuoto parantaisi säännöksen selkeyttä HE:ssä ehdotetusta. Sanamuoto voisi myös luoda käsityksen tietoisesta ja harkitusta valinnasta tai valintatilanteesta, mikä ei vastaa esityksessä ehdotetun raiskaussäännöksen sisältöä. Henkilön vapaaehtoiselta osallistumiselta ei ole perusteltua edellyttää välttämättä sitä, että hän olisi tehnyt valintansa osallistua erityisesti harkiten (HE s. 98).

> Myöskään Otava Pihan ehdottama lisäys ”vapaasti” 1 §:n 2 momentin 3 kohtaan ei oikeusministeriön käsityksen mukaan selventäisi säännöstä. Tulkinnanvaraisuutensa lisäksi termin ongelmana tässä yhteydessä olisi, että se voisi mahdollisesti koskea luontevasti vain joitain 3 kohdassa tarkoitettuja tilanteita, lähinnä valta-aseman väärinkäyttöä ja sellaisia pelkotiloja, joissa henkilö ei ole lamaantunut vaan pitää tahtonsa ilmaisua liian vaarallisena (ks. HE s. 103). Ei sen sijaan ole mielekästä sanoa esimerkiksi, että henkilö ei voinut vapaasti ilmaista tahtoaan vammaisuutensa tai voimakkaan päihtymistilansa vuoksi.

Edellä viitattujen lausunnoissa esitettyjen muutosehdotusten lisäksi joissakin lausunnoissa on esitetty raiskaussäännökseen sellaisia muutosehdotuksia, joiden tarkoituksena on mahdollisesti osittain muuttaa säännöksen asiasisältöä.

Dosentti Heini Kainulainen ja **Amnesty** esittävät, että 1 §:n 2 momentin 3 kohtaan lisätään myös yleinen maininta asianomistajan haavoittuvasta asemasta.

> **Oikeusministeriö** pitää sanamuodon ”haavoittuva asema” lisäämistä tunnusmerkistöön laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisena ja myös tarpeettomana. Haavoittuva asema on laaja ja epätäsmällinen käsite. Tämän vuoksi laillisuusperiaatteen kannalta olisi liian epätäsmällinen ja -tarkkarajainen sellainen tunnusmerkistö, jossa raiskaukseksi määriteltäisiin sukupuoliyhteys henkilön kanssa (joka on ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti mutta) joka ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan ”haavoittuvan asemansa” vuoksi. Se, mitkä olisivat sellaisia säännöksessä tarkoitettuja haavoittuvia asemia, joiden olemassaolo perustelisi sukupuoliyhteyden arvioimista raiskauksena, jäisi näin ollen liikaa henkilökohtaisten käsitysten varaan.
>
> Soveltamisalaan kuuluvat haavoittuvat asemat onkin syytä mainita tunnusmerkistössä täsmällisemmin. HE:ssa ehdotetussa raiskaussäännöksessä kysymykseen tulevat haavoittuvat asemat on sen vuoksi mainittu tunnusmerkistössä nimenomaisesti, jättäen luettelon kuitenkin avoimeksi *selkeällä ta-*

valla (ks. PeVL 20/2022 vp kohta 15) siten, että myös mainittuihin seikkoihin rinnastettavat syyt katetaan tunnusmerkistössä. HE:ssä esitetty säännös on näin kattava ja selkeä. Lausunnoissa ei ole oikeusministeriön käsityksen mukaan esitetty esimerkkejä sellaisista haavoittuvista asemista, joiden johdosta henkilö ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan, ja jotka eivät olisi jo HE:ssä esitetyn raiskasäännöksen soveltamisalan piirissä. Esimerkiksi Kainulaisen lausunnossa mainittua maahanmuuttajataustaa ei voida sellaisenaan pitää raiskaussäännöksen kannalta haavoittuvana asemana, vaan se voi olla joissain tilanteissa, esimerkiksi turvapaikanhakijalla, yksi taustatekijä sille, että hän on pelkotilassa tai erityisen valta-aseman väärinkäytön kohteena.

THL esittää lamaantumisreaktion lisäämistä raiskausrikoksen tunnusmerkistöön.

***Lisäkysymys*: Lamaantumisen nimenomainen lisääminen 1 §:n 2 momenttiin (MML)**

Oikeusministeriö katsoo, että sen seuraavat huomiot viittauksineen vastaavat myös tähän lisäkysymykseen.

Oikeusministeriö pitää tällaista lisäystä tarpeettomana. Ensinnäkin HE:ssa ehdotetun mukaisesti jo pelkkä vapaaehtoisen osallistumisen ilmaisematta jättäminen (esim. lamaantumisen vuoksi) tekisi sukupuoliyhteydestä raiskauksen. Muissakin tapauksissa voitaisiin lamaantumistilanteissa soveltaa raiskaussäännöstä tunnusmerkistössä mainitun pelkotilan vuoksi. HE:n säännöskohtaisissa perusteluissa vahvistetaan, että pelkotilalla tarkoitetaan muun muassa ”sellaista pelon aiheuttamaa tilaa, joka lamauttaa henkilön tahdonilmaisukyvyn” (s. 103). Mahdollisissa epäselvemmissäkin tilanteissa lamaantumisreaktiota voisi olla mahdollista pitää pelkotilaan säännöksessä tarkoitettuna ”rinnastettavana syynä”.

Lisäksi lamaantumisreaktion lisäämistä 1 §:n 2 momentin 3 kohdan luetteloon voidaan pitää liian kasuistisena. Sellainen voisi johtaa vastakohtaispäätelmiin, että jokin muu erityinen heikkoudentila, joka sinänsä kuuluu jonkin säännöksessä mainitun käsitteen alle, ei kuitenkaan kuulu rikoksen tunnusmerkistöön, koska sitä ei siinä erikseen mainita.

Oikeusministeriö kiinnittää vielä huomiota siihen, että **HUS SERI-tukikeskuksen** lausunnossa ei nähdä tältä osin HE:ssä muutettavaa vaan todetaan seuraavasti: ”Lakiehdotuksessa otetaan hyvinä huomioon myös pelkotilan hyväksikäyttö ja se, että pelkotila voi syntyä monella eri mekanismilla.”

Amnesty, Tukinainen, NJKL, Vammaisfoorumi, Heini Kainulainen ja **Otava Piha** ehdottavat, että 1 §:n 2 momentin 3 kohdasta poistettaisiin edellytys valta-aseman erityisyydestä. Myös edellytystä väärinkäytön vakavuudesta raiskaussäännöksessä on kritisoitu.

Oikeusministeriö katsoo, että termi ”erityisen” on tärkeää säilyttää tunnusmerkistössä ja viittaa HE:n s. 55, 111 ja 114-115 todettuun, jossa selvennetään termin tarkoitusta: ”Rangaistavuus tulisi myös rajoittaa edelleen koskemaan vain erityisiä valta-asemia. Soveltamisala koskisisi näin sellaisia tunnistettavissa olevia valta-asemia, joiden perusteena olevaa seikkaa voi väärinkäyttää. […] Valta-aseman perustetta ei ole säännöksessä rajattu ja kysymykseen tulisivat muutkin kuin muodolliset valta-asemat. Säännöksessä tarkoitetun valta-aseman tulisi kuitenkin olla merkitykseltään erityisen suuri.” Tämän lisäksi perusteluissa annetaan useita esimerkkejä valta-asemista, jotka voisivat kuulua soveltamisalaan.

Valta-asema ei ole itsenäisenä käsitteenä täsmällinen ja tarkkarajainen, minkä vuoksi sitä ei voida käyttää rikoksen tunnusmerkistössä ilman tarkentavia määreitä. Ihmisten kesken on lukemattomia valta-asemia ja miltei kaikissa ihmissuhteissa on periaatteessa mahdollista nähdä jonkinlainen valta-asema (liittyen esimerkiksi osapuolten omaisuuteen, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, mielialaan jne.), jolla ei välttämättä sellaisenaan ole merkitystä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden kannalta. Jos erityisyys –kriteeri poistettaisiin tunnusmerkistöstä, tunnusmerkistössä tarkoitetun valta-aseman tarkempi määrittely jäisi liikaa henkilökohtaisten käsitysten varaan. Siitä huolimatta, että rangaistavuus edellyttäisi myös valta-aseman (vakavaa) väärinkäyttöä, mahdollisuus arvioida rajoittamattomasti puhtaasti henkilökohtaisten käsitysten perusteella valta-asematilanteita raiskauksina hämärtäisi soveltamisalaa ja olisi näin ollen ristiriidassa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kanssa.

Myös termi ”vakava” on tärkeää säilyttää raiskauksen tunnusmerkistössä. Pelkkä erityisen valta-aseman olemassaolo tai sen vakavaa vähäisempi väärinkäyttökään ei tee sukupuoliyhteydestä raiskausta, kun toisella osapuolella on yhä kohtuullinen valinnanmahdollisuus (ks. tarkemmin HE s. 56, 111, 115 sekä tämän vastineen osio 6). Tällainenkin teko voi kuitenkin olla seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavana rikosoikeudellisesti moitittava, mikä vuoksi se kuuluisi ehdotetun seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltamisalaan, jonka rangaistusasteikko on ankara (4 kk – 4 v. vankeutta). Näin termi ”vakava” myös täsmentää yhtäältä raiskauksen ja toisaalta seksuaalisen hyväksikäytön soveltamisalaa.

Amnesty, NJKL ja Otava Piha ehdottavat HE:ssä ehdotetun raiskaussäännöksen muuttamista vielä niin, että vapaaehtoisen osallistumisen puuttumista voitaisiin arvioida ”suoraan” olosuhteiden perusteella siten, että teko voitaisiin katsoa raiskaukseksi sellaisissakin tapauksissa, joissa mikään 2 momentissa mainittu vapaaehtoisuuden puuttumista tarkoittava seikka ei ole täyty.

Oikeusministeriö katsoo, että vapaaehtoisuus tai vapaaehtoisen osallistumisen puuttuminen eivät ole itsenäisinä käsitteinä täsmällisiä ja tarkkarajaisia. Niillä ei ole yleiskielessä tai oikeudellisessa kielenkäytössä tarkkaa merkityssisältöä, ja ihmisillä voi olla hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mitä nämä käsitteet tarkoittavat erityisesti ns. rajatapauksissa. Tämän vuoksi käsitteitä ei voida käyttää rikoksen tunnusmerkistössä ilman tarkentavia määreitä.

HE:ssä ehdotetun raiskaussäännöksen 2 momentin tarkoitus onkin nimenomaan täsmentää mahdollisimman selvästi, milloin osallistumista sukupuoliyhteyteen ei olisi pidettävä vapaaehtoisena, jottei tämä jäisi yksittäistapauksessa pelkästään henkilökohtaisen käsitysten varaan. Vapaaehtoisen osallistumisen puuttumista osoittavat seikat on määritelty raiskaussäännöksen tunnusmerkistössä laajasti ja kattavasti. Edellä viitattujen lausuntojen perusteella jääkin epäselväksi, millaisia tapauksia HE:ssä ehdotettu raiskaussäännöksen ei oleteta kattavan, vaikka tähän olisi syytä. Oi-

keusministeriö pitää näin ollen mainituissa lausunnoissa ehdotettua muutosta rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kanssa ristiriitaisena ja muutenkin tarpeettomana.

Oikeusministeriö viittaa myös perustuslakivaliokunnan asiassa antamaan lausuntoon HE:ssä ehdotetun raiskaussäännöksen suhteesta rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen (PeVL 20/2022 vp kohdat 11-15). Lausunto osoittaa oikeusministeriön käsityksen mukaan, ettei raiskaussäännöstä voida muuttaa HE:ssä ehdotettua epämääräisemmäksi.

3 Tuottamuksellinen raiskaus

Professori emerita Utriainen on esittänyt, että Suomenkin rikoslakiin tulisi lisätä törkeän tuottamuksen kriminalisointi sellaisia tilanteita varten, joissa tekijä tietoisesti jättää ottamatta selvää vastapuolen iästä tai siitä, onko vastapuoli vapaaehtoisesti mukana seksissä. Kansalaisaloitteessa **KAA 2/2019 vp** ehdotetaan rangaistavaksi siinä määritelty raiskaus sekä tahallaan että ”törkeästä piittaamattomuudesta” tehtynä.

Lausunnoista suurimmassa osassa ei kritisoida tai tarkemmin kommentoida HE:ssä esitettyä ratkaisua ehdottaa vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvan raiskauksen kriminalisoimista vain tahallisena. **Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus**, **professori Nuotio** ja **Otava Piha** kannattavat nimenomaisesti HE:ssä esitettyä ratkaisua tältä osin.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 77-78 todettuun ja katsoo, että raiskaus tulisi säätää rangaistavaksi HE:ssä ehdotetulla tavalla vain tahallisena.

4 Törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteet

THL, NJKL ja professori Niemi esittävät raiskauksen ja mahdollisesti muidenkin seksuaalirikosten ankaroittamisperusteiden laajentamista koskemaan kaikkia olosuhteita, joita Istanbulin sopimuksen 46 artiklassa määritellään raskauttaviksi seikoiksi.

Oikeusministeriö toteaa selvyyden vuoksi, että Istanbulin sopimuksessa ei säädetä yksityiskohtaisesti, millä tavalla 46 artiklassa mainitut raskauttavat

seikat tulee ottaa huomioon kansallisessa lainsäädännössä. Sen sijaan artiklassa asetetaan yleisempi velvoite, jonka mukaan on varmistettava, että kyseiset seikat ”voidaan kansallisen lain asianomaisten säännösten mukaisesti ottaa huomioon raskauttavina seikkoina määrättäessä rangaistusta tämän yleissopimuksen mukaisesti rangaistaviksi säädettävistä teoista, jollei-vät nämä seikat jo kuulu kyseisen rikoksen tunnusmerkistöön” (korostukset lisätty). Artikla ei näin ollen edellytä, että siinä tarkoitetut raskauttavat seikat tulisi määritellä Suomen rikoslainsäädännössä ankaroittamisperusteeksi. Sanottu tulkinta vahvistetaan Istabulin sopimuksen selitysmuistiossa.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 32 ja 38-39 todettuun ja kiinnittää huomiota erityisesti siinä viitattuun hallituksen esitykseen 155/2014 vp, jossa Istanbulin sopimuksen velvoitteiden toteutuminen ja tarkoituksenmukainen täytäntöönpano Suomessa on arvioitu yksityiskohtaisesti. HE 13/2022 vp:ssä on kiinnitetty vielä erityistä huomiota Istanbulin sopimuksen 46 artiklaan, siihen liittyvään tuoreempaan korkeimman oikeuden käytäntöön ja sitä koskeviin GREVIO:n vuonna 2019 Suomelle antamiin suosituksiin. Seksuaalista kajoamista lapseen koskevan säännöksen perusteluissa todettaisiin GREVIO:n 46 artiklaa koskevan erityisen suosituksen täyttämiseksi nimenomaisesti, että kyseinen säännös voisi joissain tapauksissa soveltua seksuaalisiin tekoihin, jotka tehdään lapsen läsnä ollessa, vaikka teon pääasiallisena kohteena ei ole lapsi. Tämä uuden rangaistussäännöksen perustelulausuma on merkitykseltään tärkeä, koska vastaavanlainen nykyistä lainsäädäntöä koskeva tulkinta on poissuljettu aikaisemmassa korkeimman oikeuden käytännössä (KKO 2011:34 (ään.)). Näin ollen HE:llä toteutetaan Istanbulin sopimuksen 46 artikla ja sitä koskevat GREVIO:n suositukset asianmukaisella ja Suomen rikosoikeudelliseen järjestelmän kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.

Vammaisfoorumi: esittää myös ankaroittamisperusteeksi sitä, että raiskaus kohdistuu laitoksessa olevaan henkilöön.

Oikeusministeriö ei pidä perusteltuna lisätä laitoshoitoa sellaisenaan ankaroittamisperusteeksi. Huomioon tulee ottaa erityisesti ehdotetun raiskaussäännöksen sekä muiden ankaroittamisperusteiden laaja soveltamisala. Teon kohteen olemisen laitoshoidossa ei raiskaussäännöksen laajan soveltamisalan vuoksi ole syytä katsoa sellaisenaan tekevän raiskauksesta aina lähtökohtaisesti törkeää. Oikeusministeriö pitää riittävänä sitä, että laitoksessa oleviin kohdistuvia raiskauksia voidaan pitää törkeinä muilla ehdotetussa 2 §:ssä mainituilla ankaroittamisperusteilla, joita on pidettävä lähtökohtaisesti teon törkeiksi tekevinä. Laitoshoidossa oleviin henkilöihin kohdistuva raiskaus voi esimerkiksi usean tyyppisissä tilanteissa aiheuttaa erityisen tuntuvaa henkistä tai ruumiillista kärsimystä, kun uhrina on vammainen tai sairas henkilö. Sellaisissakin tapauksissa, joissa ankaroittamisperuste ei täyttyisi, raiskauksen kohteen laitoshoidossa oleminen on olosuhde, joka yleensä lisää rikoksen moitittavuutta ja joka tulee tämän vuoksi ottaa rikoslain 6 luvun säännösten nojalla huomioon rangaistuksen mittaamisessa ankaroittavana seikkana. Oikeusministeriö pitää näin ollen HE:ssä ehdotettua sääntelyä tältä osin oikeasuhtaisena ja riittävänä.

Professori Tolvanen toteaa pitävänsä merkittävänä ongelmana sitä, että ”likimain puolet raiskausrikosten tuomioista on ehdollisia vankeusrangaistuksia, ehdollisten tuomioiden keskirangaistuksen asettuessa noin 1,5 vuoden tienoille.” Professori Tolvanen esittää, että jos perusmuotoisen raiskauksen vähimmäisrangaistukseksi säädetään yksi vuosi vankeutta ja jos samalla halutaan lisätä ehdottoman vankeuden käyttöä teoissa, jotka nykyään tulevat rangaistuiksi raiskauksina väkivallan tai väkivallalla uhkaamisen takia, kannattaisi harkita, että esityksen rikoslain 20 luvun 2 §:n 1 momentin 1) kohdasta poistetaan sana vakavaa (väkivaltaa), 3) kohdasta sana erityisen ja 4) kohdasta sana erityisen. **Professori Melander** toteaa sinänsä pitävänsä HE:ssä ehdotettua yhden vuoden vähimmäisrangaistusta perusmuotoisesta raiskauksesta oikeasuhtaisena, mutta esittää, että jos raiskausrikosta koskevaa sääntelyä on HE:ssä ehdotetusta poiketen kuitenkin perusteltua vielä ankaroittaa, perusmuotoisen raiskauksen vähimmäisrangaistuksen korottamista tarkoituksenmukaisempaa olisi pyrkiä lieventämään törkeää raiskausta koskevan ehdotetun rikoslain 20 luvun 2 §:n kvalifiointiperusteiden soveltamisedellytyksiä niin, että kohdista 3 ja 4 osalta poistettaisiin erityisyyden edellytykset. **NJKL** pitää ongelmana sitä, että raiskauksesta voidaan tuomita vankeusrangaistus ehdollisena.

Oikeusministeriö katsoo, että edellä viitatuissa professori Tolvasen tai NJKL:n lausumissa ei ole esitetty vakuuttavia perusteita niissä esitettyjen näkemysten tueksi. Oikeusministeriö viittaa tilastokeskuksen tietoihin, joiden mukaan perusmuotoisesta raiskauksesta on tuomittu vuonna 2020 yhteensä 123 kertaa, joista 63 ehdottomaan vankeusrangaistukseen, keskipituudeltaan 24,3 kuukaudeksi, ja 30 pelkkään ehdolliseen vankeuteen, keskipituudeltaan 17,6 kuukautta. Tarkkoja tietoja ei kuitenkaan ole siitä, millaisista raiskauksista vankeusrangaistukset tuomittiin ehdottomina ja millaisista ehdollisina. Oikeusministeriö toteaa, ettei pelkkien Tilastokeskuksen numeeristen tietojen perusteella voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, millaisista perusmuotoisista raiskauksista tuomitaan ehdollista ja millaisista ehdotonta vankeutta, tai siitä, ovatko tuomitut rangaistukset olleet oikeasuhtaisia.

Oikeusministeriön käsityksen mukaan väkivaltaa käsittävistä raiskauksista kuitenkin tuomitaan jo nykyisin yleensä ehdotonta vankeutta. Tähän viittaavat erityisesti korkeimman oikeuden ratkaisut, jotka ohjaavat oikeuskäytäntöä. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2014:91 katsonut oikeasuhtaiseksi rangaistukseksi raiskauksesta 3 vuoden 6 kuukauden vankeusrangaistuksen, kun tekijä on ensin tarttunut uhria voimakkaasti kurkusta kiinni ja vielä myöhemmin teon aikana jatkanut kuristamista, vaikka uhrille aiheutuneiden ruumiinvammojen ei katsottu olleen vakavia. Ratkaisussaan 2018:91 korkein oikeus tuomitsi raiskauksesta ehdottomaan 1 vuoden 8 kuukauden rangaistukseen tekijän, joka oli käyttänyt hyväkseen asianomistajan humalatilasta tai väsymyksestä johtunutta tiedotonta tilaa. Tapauksessa ei ollut käytetty raiskaussäännöksessä tarkoitettua väkivaltaa. Rikoksentekijää ei ollut aikaisemmin rikoksista rekisteröity. Vastaavasti Helsingin hovioikeus on tuomiossa 20/130093 tuominnut ilman väkivaltaa tehdystä nukkuvaan kohdistuvasta raiskauksesta 1 vuoden 8 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen. Jo näiden tapausten perusteella voidaan arvioida, että väkivaltaa käyttäen toteutetusta raiskauksesta tuomitaan lähtökohtaisesti ehdotonta vankeutta jo nykyisin.

Rangaistuksen tuomitsemiseen ehdollisena voi vaikuttaa mm. rikoksentekijän nuori ikä. Alle 18-vuotiaalle voidaan tuomita ehdotonta vankeutta

vain poikkeuksellisesti (rikoslain 6 luvun 9 §:n 2 momentti) ja rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa (rikoslain 6 luvun 8 §). Raiskausrikoksista epäiltyjen ikäjakauma painottuu vahvasti nuorimpiin ikäryhmiin. Vuonna 2020 rikostaso oli raiskausrikoksissa korkeimmillaan 18–20-vuotiaiden keskuudessa (8,8 epäilyä ikäryhmän 10 000 henkilöä kohden), jonka jälkeen rikosepäilyjen määrä laskee voimakkaasti. Kaikkiaan 38 prosenttia epäillyistä oli 15–24-vuotiaita (Lähde: Rikollisuustilanne 2020, KRIMO 2021). Tämä voi osaltaan selittää edellä viitattua ehdollisten vankeusrangaistusten suhteellista osuutta raiskaustuomioissa. Lisäksi vankeusrangaistus voidaan määrätä normaalista rangaistuskäytännöstä poiketen ehdollisena muun muassa rikoksentekijän terveydentilan vuoksi.

On tärkeää ottaa huomioon myös se, että HE:ssä ehdotetuilla lainmuutoksilla perusmuotoisen raiskauksen rangaistavuus ankaroituisi merkittävästi nykyisestä. Tämä johtuu seuraavista seikoista: (1) raiskauksen tunnusmerkistö ulotettaisiin koskemaan puhtaasti vapaaehtoisen osallistumisen puuttuessa toteutettuja sukupuoliyhteyksiä, (2) sukupuoliyhteyden määritelmää laajennettaisiin, (3) raiskauksena nykyisin rangaistavien lajissaan lievimpienkin tekojenkin (nykyinen rikoslain 20 luvun 1 §:n 3 momentti) osalta vähimmäisrangaistus korotettaisiin neljästä kuukaudesta yhteen vuoteen vankeutta ja (4) osa nykyisin seksuaalisena hyväksikäyttönä (nykyinen rikoslain 20 luvun 5 §) rangaistavista teoista olisivat jatkossa rangaistavia raiskauksena, jolloin vähimmäisrangaistus nousisi sakosta yhteen vuoteen vankeutta. Tästä seuraa johdonmukaisesti se, että nykyisin raiskauksena rangaistavista teoista, mukaan lukien väkivallalla toteutetuista, olisi perusteltua määrätä jatkossa lähtökohtaisesti nykyistä ankarampi rangaistus. **Oikeusministeriö esittää harkittavaksi, että lakivaliokunta toteaa tämän selvyyden vuoksi mietinnössään.**

Edellä todetun sekä HE:n sivuilla 47-52, 59-62, 69-72 ja 142 (rangaistusasteikkojen oikeasuhtaisuuden arviointi) esitetyn perusteella oikeusministeriö ei näe perusteita sille, että törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteiden soveltamisedellytyksiä kevennettäisiin HE:ssä ehdotettuakin enemmän sillä tavoitteella, että ehdottomien vankeusrangaistusten suhteellinen osuus kasvaisi.

Edellä viitatuissa professori Tolvasen ja professori Melanderin lausunnoissa harkittavaksi ehdotetuissa törkeää raiskausta koskevan 20 luvun 2 §:n 3 ja 4 muutoksissa HE:ssä ehdotettuun nähden olisi oikeusministeriön näkemyksen mukaan myös muita ongelmia. Mainitun pykälän 3 ja 4 kohdassa tarkoitettu ”erityisyys” on oikeusministeriön näkemyksen mukaan johdonmukainen ja tarpeellinen edellytys tunnusmerkistössä. Rikoslaissa rikoksen törkeä tekomuoto on rajattava koskemaan tekoja, jotka ovat lähtökohtaisesti selvästi vakavampia kuin rikoksen perusmuoto. Kaiken tyyppinen, perusmuotoinenkin, raiskaus aiheuttaa yleensä ”tuntuvaa henkistä tai ruumiillista kärsimystä”. Kaiken tyyppistä, perusmuotoistakin, raiskausta voidaan myös yleensä pitää ”raakana, julmana tai nöyryyttävänä” tekona. Näin ollen törkeän raiskauksen tunnusmerkistössä on tältä osin oltava erityisyyttä koskeva edellytys, jotta se erottuisi perusmuotoisesta raiskauksesta.

Erityisyyden edellytysten poistamisessa olisi myös se ongelma, että se antaisi ymmärtää väärällä ja uhrin kokemusta vähättelevällä tavalla, ettei lainsäätäjä pidä perusmuotoista raiskausta tuntuvaa kärsimystä aiheuttavana, raakana, julmana tai nöyryyttävänä tekona.

Erityisyyden edellytys onkin edellä mainituista syistä vakiintunut osa rikoslain systematiikkaa ja ankaroittamisperusteiden kirjoittamistapaa. Erityisyyden edellytystä käytetään vastaavalla tavalla ankaroittamisperusteissa myös esim. rikoslain 17, 21 ja 31 luvussa. Siitä luopuminen aiheuttaisi rikoslain sisäistä epäjohdonmukaisuutta ja epäselvyyttä. Tästäkään syystä siitä ei ole tule luopua ilman painavia perusteita, joita tässä tapauksessa ei ole.

Oikeusministeriö korostaa, että HE:ssä ehdotetun ”vakavan henkilöön kohdistuvaa väkivallan” lisääminen törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteisiin keventäisi nykytilaan nähden merkittävästi edellytyksiä tuomita väkivaltaa käsittävät raiskaukset törkeinä (ks. HE s. 106-107). Professori Tolvasen harkittavaksi ehdottama sanan vakava poistaminen tarkoittaisi, että kaikenlainen väkivalta sen vakavuudesta riippumatta (ml. lievänä pahoinpitelynä arvioitava) tulisi säännöksen sanamuodon mukaan arvioitavaksi törkeänä, vaikka raiskaus ei poikkeaisi vakavuudeltaan muunlaisesta

perusmuotoisena pidettävästä. Tämä olisi ristiriidassa sen kanssa, että rikoksen törkeä tekomuoto koskisi vain tekoja, jotka ovat lähtökohtaisesti vakavampia kuin rikoksen perusmuoto. Lievemmät väkivaltaa käsittävät teot olisi tällöin usein katsottava perusmuotoisiksi raiskauksiksi vain sillä perusteella, etteivät ne täytä sitä rikosten törkeisiin tekomuotoihin sisältyvää edellytystä, että ”rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä”. Tällainen sääntely ei olisi rikoslain systematiikan tai laillisuusperiaatteen mukaista. Ankaroittamisperusteet tulisi määritellä mahdollisimman täsmällisesti ja tarkkarajaisesti eikä perusteettoman laajasti niin, että jo ankaroittamisperustetta säädettäessä voidaan ennakoida, että se jäisi usein soveltumatta kokonaistörkeyden puuttumisen perusteella.

Lisäkysymys: Miksi törkeän raiskauksen ja törkeä kajoamisen kvalifiointiperusteet on kirjoitettu eri tavalla?

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivulla 110 todettuun.

”Seksuaalisesta kajoamisesta säädettäisiin törkeä tekomuoto. Törkeää raiskausta vastaavissa tilanteissa myös 23 §:n 2 momentissa tarkoitettu muu seksuaalinen teko kuin sukupuoliyhteys voi olla olennaisesti perusmuotoista seksuaalista kajoamista vakavampi rikos.” (HE s. 110)

”Törkeää raiskausta koskevasta säännöksestä poiketen törkeää seksuaalista kajoamista koskeva säännös ei kattaisi törkeää pahoinpitelyä koskevia tunnusmerkistötekijöitä [koska törkeästä pahoinpitelystä on säädetty ankarampi enimmäisrangaistus (10 v.) kuin ehdotetusta törkeästä seksuaalisesta kajoamisesta (6 v.)]. Näin ollen seksuaalisen kajoamisen yhteydessä tehdystä törkeästä pahoinpitelystä voitaisiin rangaista erikseen seksuaalisen kajoamisen lisäksi. Teon täyttäessä sekä törkeän seksuaalisen kajoamisen että perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön sovellettaisiin vain törkeää seksuaalista kajoamista koskevaa säännöstä, jos väkivalta on liittynyt välittömästi seksuaaliseen kajoamiseen. Jos taas väkivaltaa on käytetty pidempään kuin välittömästi seksuaalisen kajoamisen tekemiseen tai se on ollut vakavampaa kuin välittömästi seksuaaliseen kajoamiseen liittynyt väkivalta, saattaisi kysymykseen lisäksi tulla myös muun 21 luvun säännöksen soveltaminen.” (HE s. 110)

”Koska seksuaalisen kajoamisen soveltamisalaan kuuluisi laaja kirjo eri tyyppisiä seksuaalisia tekoja, useamman kuin yhden henkilön osallistuminen rikokseen ei kuitenkaan sellaisenaan riittäisi ankaroittamisperusteen soveltumiseen. Tämän lisäksi edellytettäisiin, että teko aiheuttaa erityisen tuntuvaa henkistä tai ruumiillista kärsimystä tai se tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla. Ankaroittamisperusteen soveltuminen edellyttäisi näin ollen yksittäistapauksessa sen arvioimista, onko seksuaalinen teko sen luonteinen, että rikoksentekijöiden lukumäärällä on olennainen merkitys teon aiheuttaman kärsimyksen kannalta tai onko tällainen teko tehty erityisen nöyryyttävällä tavalla. Esimerkiksi seksuaalinen kajoaminen, joka käsittää voimakasta koskettelua asianomistajan seksuaalisesti merkityksellisiin paikkoihin, aiheuttaa tyypillisesti erityistä kärsimystä, kun rikoksentekijöitä on useampi kuin yksi. Usean henkilön toteuttama seksuaalinen kajoaminen voidaan myös tehdä erityisen nöyryyttävällä tavalla, jolloin ankaroittamisperuste soveltuisi.” (HE s. 110)

***Lisäkysymys*: Aseen käsilläolo /käyttö törkeän teon kvalifiointiperusteeksi (syyttäjälaitos, Helsingin HO, vrt. Niemi s.3), teon suunnitelmallisuuden lisääminen törkeäksi kvalifiointiperusteeksi (Niemi), kokonaistörkeysarvioinnin poistaminen törkeistä tekomuodoista (Tukinainen)**

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivulla 106 todettuun.

Nykyinen törkeän raiskauksen ankaroittamisperuste: ”5) käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla”

HE:ssa ehdotettu törkeän raiskauksen ankaroittamisperuste: ” 1) käytetään tai uhataan käyttää vakavaa henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa …”

”Vakavalla väkivallalla uhkaaminen siirrettäisiin 1 kohtaan. Tekotapa mainitaan nykyisin säännöksen 5 kohdassa ja siinä mainitaan erikseen ampuma- tai teräaseen tai muun hengenvaarallisen välineen käyttö. Tarkoitus on tältä osin sääntelyä asiallisesti muuttamatta siirtää väkivaltaisia tekoja koskevat ankaroittamisperusteet 1 kohtaan. Siten myös ampuma- tai teräaseen tai muun hengenvaarallisen välineen käyttö olisi edelleen ankaroittamisperuste, joka asiallisesti sisältyisi vakavan väkivallan käyttämistä,

sellaisella uhkaamista tai vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan aiheuttamista koskeviin tekotapoihin. Kuten nykyisin, vakavalla väkivallalla uhkaaminen ei edellyttäisi aseeseen rinnastettavan hengenvaarallisen välineen käyttöä (HE 6/1997 vp s. 174).” (HE s. 106)

Oikeusministeriö katsoo, että edellä viitattu muutos nykytilaan on perusteltua tehdä, koska (1) raiskaussäännös muutetaan vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvaksi, jolloin raiskauksen tunnusmerkistön täyttyminen ei edellyttäisi enää uhkaamista vastaavissa tilanteissa kuin nykyinen rangaistussäännös, ja koska (2) nykyistä säännöstä, jossa mainitaan erikseen tiettyjen rikoksentekovälineiden käyttö, voidaan pitää vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvan raiskauksen ankaroittamisperusteissa tarpeettoman kasuistisena. Kuten HE:n perusteluissa vahvistetaan, nykyisiä ankaroittamisperusteita ei tällä kirjoitustavan muutoksella kavennettaisi. Pelkkä aseen tai muun hengenvaarallisen välineen esillä- tai käsillä-olo (esim. metsästyskivääri tai kirves seinällä) ei oikeusministeriön käsityksen mukaan voisi riittää täyttämään nykyistäkään ankaroittamisperustetta, vaan tällaista välinettä täytyy käyttää niin, että se on syy-yhteydessä raiskauksen tunnusmerkistön täyttymiseen. Tällöin vähintään uhkauksen on täytyttävä. Uhkauksen ei välttämättä tarvitse olla suora vaan epäsuorakin uhkaus voisi täyttää vakavan henkilöön kohdistuvan väkivallalla uhkaamista koskevan ankaroittamisperusteen (esim. joissain olosuhteissa ampuma-aseen asettaminen merkityksellisellä tavalla yöpöydälle ennen sukupuoliyhteyden aloittamista voisi olla olosuhteista riippuen ankaroittamisperusteen täyttävä uhkaus).

Oikeusministeriö ei näe perusteita lisätä rikoksen suunnitelmallisuutta törkeän raiskauksen ankaroittamisperusteisiin professori Niemen lausunnossaan esittämällä tavalla (s. 3-4). Rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus on jo säädetty rangaistuksen koventamisperusteeksi (rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohta) ja (perusmuotoisen) raiskauksen rangaistusasteikko riittää hyvin tällaisissakin tapauksissa oikeasuhtaisen rangaistuksen tuomitsemiseen. Suunnitelmallinen teko voi myös joissain tapauksissa täyttää muun ankaroittamisperusteen (esim. rikoksen tekee useampi kuin yksi henkilö).

Kokonaistörkeysarvostelulauseke ”ja [rikos] on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä” sisältyy jokaiseen rikoslaissa säädettyyn törkeään tekomuotoon ja on erottamaton osa nykyisen rikoslain systematiikkaa. Lauseke on tärkeä, koska se jättää tuomarille mahdollisuuden olla soveltamatta törkeää tekomuotoa tapauksissa, joissa ankaroittamisperuste täyttyy, mutta rikosta ei ole syytä tuomita törkeänä esim. poikkeuksellisten olosuhteiden vuoksi. Oikeusministeriö pitää selvänä, ettei kokonaistörkeyttä koskevaa edellytystä ole syytä poistaa törkeän raiskauksen tunnusmerkistöstä.

***Lisäkysymys*: Ehdotus siitä, että törkeää seksuaalista kajoamista koskevan 4 §:n 3 kohta kuten 9 §:n muotoilu Eli käytettäisiin sanaa ”nuori” eikä ”lapsi”. (Nuotio, s. 9)**

Professori Nuotio ehdottaa lausunnossaan seuraavaa: ”Pitäisin kuitenkin aiheellisena selvennyksenä, että 4 §:n törkeää seksuaalista kajoamista koskevan säännöksen 3 kohdassa ilmaisua muutettaisiin vastaavaksi kuin 9 §:ssä.”

Oikeusministeriö toteaa, että Nuotion ehdotuksen on johdonmukaisesti katsottava koskevan 4 §:n 1 momentin 3 kohdan lisäksi myös törkeää raiskausta koskevan 2 §:n 1 momentin 5 kohtaa.

Oikeusministeriö toteaa, että mainituissa lainkohdissa on perusteltua käyttää termiä ”lapsi”, koska sanamuoto vastaa näin nykyistä törkeää raiskausta koskevaa säännöstä, sekä siitä Nuotionkin mainitsemasta syystä, että alle 18-vuotiasta pidetään juridisesti lapsena. Vaikka soveltamisala koskeekin lähinnä yli 16-vuotiaita lapsia, lapsesta puhuminen korostaa myös moitittavuutta, mikä on perusteltua ankaroittamisperusteessa. Sen sijaan ehdotetussa rikosnimikkeessä korvauksen tarjoamista nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta on selvempää puhua ”nuoresta” kuten nykyisessäkin rikoslain 20 luvun 8 a §:ssä. Nuoresta puhuminen säännöksen nimikkeessä antaa paremman käsityksen säännöksen käytännön soveltamisalasta. Asiallisesti sillä, luonnehditaanko säännöksissä kahdeksaatoista vuotta nuorempaa henkilöä lapseksi vai nuoreksi, ei ole vaikutusta säännöksen soveltamisalaan.

5 Sukupuoliyhteyden määritelmä

Joissakin lausunnoissa on esitetty HE:ssä ehdotettua laajempaa sukupuoliyhteyden määritelmää. Jotkut lausujat ovat kannattaneet tai ainakin esittäneet harkittavaksi määritelmään laajentamista niin, että raiskauksena voisi tulla rangaistavaksi myös sellaisia tekoja, joissa tekijä ei fyysisesti koske uhria mutta saa uhrin tunkeutumaan omaan kehoonsa esimerkiksi nettiyhteyden välityksellä (**Asianajajaliitto, Syyttäjälaitos, Keskusrikospoliisi, Sisä-Suomen Poliisilaitos, Utriainen, Tolvanen, Pelastakaa Lapset**).

Toisissa lausunnoissa on taas todettu, ettei määritelmä saisi poiketa liikaa yleiskielestä (esim. **Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus**) sekä nimenomaisesti kannatettu HE:ssä ehdotettua määritelmää (**Helsingin Hovioikeus, Psykologiliitto, Ojala, Melander**)**.**

Oikeusministeriö viittaa hallituksen esityksen sivuilla 18-19, 44 ja 134-135 todettuun. Oikeusministeriö korostaa aluksi sitä lakivaliokunnankin tähdentämää seikkaa, että rikoslaissa määritelmäsäännösten tulisi olla erityisen täsmällisiä, koska ne antavat sisältöä monille muille rangaistussäännöksille (LaVM 4/2014 s. 8).

HE:ssa ehdotettu sukupuoliyhteyden määritelmä kattaisi asiallisesti nykyisen sukupuoliyhteyden määritelmän, jota kuitenkin laajennettaisiin siten, että tunkeutumisen ja omaan kehoon ottamisen lisäksi sukupuoliyhteydellä tarkoitettaisiin myös sukuelimen tai peräaukon koskettelua sukuelimellä tai suulla. Tarkoitus on näin saattaa määritelmän piiriin muutkin kuin tunkeutumista tai omaan kehoon ottamista käsittävät sukuelimellä tai suulla tehdyt teot, koska ne voidaan luonteensa ja kosketuksen intiimiyden vuoksi vakavuudeltaan rinnastaa muihin sukupuoliyhteyden määritelmään kuuluviin tekoihin. Oikeuskäytännön perusteella viimeksi mainitun tyyppisen teon ei välttämättä katsota täyttävän sukupuoliyhteyden määritelmää, jos ei voida katsoa, että naisen sukuelimeen oli tunkeuduttu (ks. HE s. 18-19). Lainmuutosta ehdotetaan tämän ongelman korjaamiseksi. Tämä muutos edistäisi raiskausta ja muita seksuaalirikoksia koskevien säännösten selkeyttä ja soveltamista sukupuolineutraalisti.

Oikeusministeriö ei pidä perusteltuna laajentaa jo entisestään yleiskieleen verrattuna melko laajaa ja HE:ssä edelleen laajennettavaksi ehdotettua sukupuoliyhteyden määritelmää tämän enempää. Merkittävä edelleen laajentaminen murentaisi rikoslain 20 luvun systematiikan, jossa seksuaalirikossäännökset jaotellaan pääsääntöisesti sen mukaan, koskevatko ne sukupuoliyhteyden käsittäviä tekoja vai muita seksuaalisia tekoja. Tämä jaottelu perustuu siihen, että sukupuoliyhteyden käsittäviä tekoja voidaan pitää lähtökohtaisesti vakavimpina (ks. HE 282/2010 vp s. 14, LaVM 43/2010 vp s. 8, HE 212/2018 vp s. 23, LaVM 24/2018 vp) ja jaottelu edistää näin ollen säänte-lyn oikeasuhtaisuutta ja selkeyttä.

On selvää, että myös muut seksuaaliset teot kuin sukupuoliyhteydet voivat olla huomattavan vakavia. Jaottelu ei tarkoitakaan sitä, ettei muusta seksuaalisesta teosta voisi yksittäistapauksessa tuomita yhtä ankarasti tai ankarammin kuin jostakin sukupuoliyhteyden käsittävästä teosta. HE:n säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan myös nimenomaisesti, että ”jos rikos käsittää [23 §:n] 2 momentissa tarkoitetun seksuaalisen teon, joka on lähellä sukupuoliyhteyttä, tulisi tämä ottaa huomioon teon moitittavuutta lisäävänä seikkana” (s. 135). Jaottelun poistaminen tai olennainen muuttaminen edellyttäisi ehdotetun rikoslain 20 luvun systematiikan uudistamista perusratkaisuiltaan. Oikeusministeriö ei näe tälle perusteita.

HE:n perusteluissa on otettu huomioon se, että tähän asti kertyneen tutkimustiedon nojalla verkon kautta seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneilla lapsilla ja nuorilla on havaittu samanlaisia psyykkisiä reaktioita ja oireita kuin niillä, joiden hyväksikäyttö on toteutunut samassa fyysisessä tilassa (s. 29). Oikeusministeriön tiedon mukaan olemassa oleva tutkimustieto ei kuitenkaan tue riittävästi sellaista johtopäätöstä, että tällaiset teot olisi perusteltua jo lähtökohtaisesti rinnastaa rikoslaissa toisiinsa ja sisällyttää molemmat raiskaussäännöksen tai lapsenraiskaussäännöksen soveltamisalaan. On myös epävarmaa, voitaisiinko rikoslaissa edes määritellä riittävän tarkkarajaisesti etäyhteyksiä käyttäen tehtyjä tai muita tekoja, joissa ei ole rikoksentekijään fyysistä kosketusta, mutta jotka vakavuutensa vuoksi rinnastettaisiin raiskauksiin (rikoskumppanuutta tai välillistä tekemistä laajemmin).

Oikeusministeriö pitää näin ollen perustelluimpana HE:ssä esitettyä sääntelyä, jonka nojalla sellaisia tekoja, joissa tekijä ei fyysisesti koske uhria mutta saa uhrin tunkeutumaan omaan kehoonsa esimerkiksi nettiyhteyden välityksellä, ei pidettäisi sukupuoliyhteyksinä eikä arvioitaisi raiskauksina tai lapsenraiskauksina vaan seksuaalisena kajoamisena tai seksuaalista kajoamisena lapseen. Viimeksi mainituistakin rikoksista ja niiden törkeistä tekomuodoista ehdotetut rangaistusasteikot riittävät hyvin tekojen vahingollisuuden ja moitittavuuden huomioon ottavan oikeasuhtaisen rangaistuksen tuomitsemiseen.

***Lisäkysymys*: Sukupuoliyhteyden määritelmä: tulisiko lisätä koskettelu, joka rinnastuu sukupuoliyhteyteen (asianajajaliitto, Utriainen)**

Oikeusministeriö katsoo, että sen edellä tässä osiossa esittämät huomiot viittauksineen vastaavat myös tähän lisäkysymykseen. Oikeusministeriö korostaa vielä, että sukupuoliyhteyteen rinnastettava koskettelu olisi käsitteenä liian epätarkkarajainen (huom. edellä viitattu LaVM 4/2014 s. 8) eikä sen lisäämiselle sukupuoliyhteyden määritelmään olisi muutenkaan perusteita, ottaen huomioon erityisesti seksuaalista kajoamista koskevien rangaistussäännösten (ehdotetut rikoslain 20 luvun 3, 4, 14 ja 15 §) soveltamisalat ja rangaistusasteikot sekä muut edellä todetut näkökohdat.

6 Seksuaalinen hyväksikäyttö

Seuraavat lausunnonantajat kannattavat nimenomaisesti HE:ssa ehdotettua säännöstä seksuaalisesta hyväksikäytöstä (rikoslain 20 luvun 5 §) raiskauksesta erillisenä rikoksena: **Oikeusneuvos Ojala, professori Melander, RIKU, Sexpo, THL ja professori Tolvanen**. Näissä lausunnoissa tuodaan perusteina esiin pitkälti vastaavia seikkoja kuin HE:ssä.

Ehdotettua säännöstä ovat kritisoineet seuraavat lausunnonantajat: **Allianssi, Amnesty, Asianajajaliitto, dosentti Heini Kainulainen, NJKL, Tukinainen, professori emerita Utriainen ja Vammaisfoorumi.** Näissä lausunnoissa on esitetty, että 5 §:ssä tarkoitetut teot tulisi arvioida kokonaan tai osittain raiskauksina ja mahdollisesti seksuaalisena kajoamisena eikä seksuaalisena hyväksikäyttönä. Lisäksi joissakin lausunnoissa 5 §:stä on esitetty kriittisiä

huomioita kuitenkaan ehdottamatta säännöksen poisjättämistä laista (**Helsingin Hovioikeus, professori Niemi ja Otava Piha**). Joissakin lausunnoissa ehdotetun rikoslain 20 luvun 1 ja 5 §:n välistä rajaa on pidetty epäselvänä.

Amnesty ja **NJKL** katsovat tässä yhteydessä, että 5 §:ssä luetelluissa tilanteissa ei ole kyse vapaaehtoisesta osallistumisesta. **Utriainen** katsoo, että jos halutaan säätää raiskauksen eri törkeysasteille omat tunnusmerkistönsä, se on täysin mahdollista ilman nyt esitettyä seksuaalisen hyväksikäytön säännöstä.

Oikeusministeriö viittaa hallituksen esityksen sivuilla 55-57, 98, 111 ja 115 ja 111 todettuun. HE:n mukaan jaottelu raiskauksen ja seksuaalisen hyväksikäytön välillä perustuu siihen, missä määrin sukupuoliyhteyden tai seksuaalisen teon osapuolena tai kohteena olevan henkilön valinnanmahdollisuus on ollut rajoittunut. Seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös voisi soveltua vain tapauksissa, joissa henkilö on ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen tai muuhun säännöksessä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti. Säännös koskisi vain sellaisia erityistilanteissa tehtyjä seksuaalisia tekoja, joissa heikomman osapuolen valinnanmahdollisuus on vähemmässä määrin rajoittunut kuin raiskaussäännöksen soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa. Rangaistavuuden perusteena on teon kohteen heikomman harkintakyvyn tai muu heikomman aseman hyväksikäyttö ja sen muodostama vahinko tai vaara hänen seksuaaliselle itsemääräämisoikeudelleen.

Jos henkilö ei ole ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen vapaaehtoisesti, kyseessä olisi aina raiskaus tai törkeä raiskaus. Tämän lisäksi raiskauksena rangaistaisiin mahdollisesta myönteisestä ilmaisusta riippumatta mm. sukupuoliyhteys henkilön kanssa, ”joka ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan tiedottomuutensa, sairautensa, vammaisuutensa, pelkotilansa, voimakkaan päihtymistilansa, heikentyneen tajunnantilansa, tilanteen äkillisyyden, erityisen valta-aseman vakavan väärinkäytön tai muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi.” Näissä jälkimmäisissäkin tapauksissa raiskaussäännös eroaa soveltamisalaltaan 5 §:stä, mikä ilmenee säännösten sanamuodoista.

Säännös seksuaalisesta hyväksikäytöstä olisi raiskaussäännökseen nähden toissijainen eli sitä ei voisi soveltaa tekoihin, joihin raiskaussäännös soveltuu.

Seksuaaliset hyväksikäytöt poikkeavat siis luonteeltaan ja moitittavuudeltaan teoista, jotka tehdään toisen vapaaehtoisuuden puuttuessa. Sen vuoksi tekoja ei ole perusteltua rikoslaissa rinnastaa lähtökohtaiselta vakavuudeltaan tai nimikkeiltään toisiinsa ja niiden tulisi siten jatkossakin olla rangaistavia eri säännösten nojalla.

Rajanveto raiskauksen ja seksuaalisen hyväksikäytön välillä on riittävän selkeä sekä käsitteellisesti että lain soveltamisen kannalta. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös siihen, että vastaavanlainen rajanveto samaa oikeushyvää suojaavien mutta vakavuudeltaan eriasteisten rikosten välillä on rikoslaissa aivan tavanomaista (esim. pahoinpitelyn ja lievän pahoinpitelyn raja) ja se koskee myös nykyistä raiskausta ja seksuaalista hyväksikäyttöä.

Rikosten luokittelussa teon moitittavuuden perusteella on kysymys myös rangaistussäännösten porrastamisesta, joka kuuluu olennaisesti rikoslain perussystematiikkaan. Myös esimerkiksi tahalliset henkirikokset porrastetaan murhaan, tappoon ja surmaan. Systemaattisen johdonmukaisuuden lisäksi porrastaminen on tärkeää perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä johtuvan oikeasuhtaisuuden vaatimuksen noudattamiseksi. Lisäksi porrastaminen parantaa rangaistuskäytännön yhtenäisyyttä, ennustettavuutta ja suuren yleisön saamaa käsitystä siitä, millaisia tekoja rikosnimikkeellä langetetut tuomiot koskevat (esimerkiksi tiedetään, että murhat ovat vielä vakavampia kuin tapot).

Seksuaalinen hyväksikäyttö olisi periaatteessa mahdollista säätää vaihtoehtoisesti raiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen rikostyyppinä ”lieväksi” tekomuodoksi yleisemmillä sanamuodoilla, joissa viitataan tiettyihin teon vakavuutta vähentäviin seikkoihin. Esimerkiksi Ruotsin rikoslaissa on tämän tyyppinen säännös ”vähemmän törkeästä” raiskauksesta (ks. HE osio 5.2). Näitä rikoksen vakavuutta vähentäviä seikkoja olisi tällöin olennaisesti selvennettävä vähintään säännöksen perusteluissa.

Oikeusministeriö pitää tällaista lainsäädännöllistä ratkaisua Suomessa selvästi huonompana kuin HE:ssä ehdotettua. HE:n keskeisimpiä tavoitteita on

selkiyttää aikuisiin kohdistuvien tekojen osalta perusmuotoisen raiskaussäännöksen soveltamisalaa ja muuttaa sen lähtökohta suostumuksen puutteeseen perustuvaksi laajentaen nykyisin raiskauksena pidettävien tekojen alaa. Moitittavuudeltaan tätä vähäisempiä tekoja koskevan säännöksen soveltamisalan olisi tämän vuoksi syytä olla rajattu vain tietynlaisiin erityistilanteisiin. Lisäksi sellaisen säännöksen soveltamisalan suhde erityisesti HE:ssä ehdotettuun perusmuotoiseen raiskaukseen, seksuaaliseen ahdisteluun ja rankaisemattomiin tekoihin tulisi olla mahdollisimman selvä. Jo näistä syistä on tarkoituksenmukaisempaa muotoilla tällainen säännös yksityiskohtaisemmin kuin yleisluonteisemmaksi vähemmän vakavaksi tekomuodoksi. Jos 5 §:ssä tarkoitetut teot myös luonnehdittaisiin tehdyksi vapaaehtoisen osallistumisen puuttuessa, annettaisiin vapaaehtoisuuden puuttumisen käsitteelle rikoslaissa perusteettoman laaja merkitys. Lisäksi raiskaus-nimikkeen vahva symboliarvo, joka kertoo teon erityisestä paheksuttavuudesta, puoltaa raiskaussäännöksen varaamista edelleen koskemaan vakavimpia seksuaalirikoksia. Perustellumpi vaihtoehto on näin ollen HE:ssä ehdotettu ratkaisu säätää edelleen seksuaalinen hyväksikäyttö erillisenä rikoksena, jossa soveltamisalaan kuuluvat erityistilanteet olisi määritelty täsmällisemmin rangaistussäännöksen sanamuodossa.

Oikeusministeriö korostaa myös sitä, että moni nykyisin seksuaalisena hyväksikäyttönä rangaistavista tekotyypeistä täyttäisi kuitenkin jatkossa ehdotetun raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön, kun mainitut säännökset muutettaisiin vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuviksi. Esimerkiksi vanhemman aikuisen vahvempi asema vielä verrattain kypsymättömään 16-17-vuotiaaseen nuoreen, työnantajan määräysvalta alaiseensa tai hoitajan valta heikkoudentilassa olevaan potilaaseensa merkitsisivät käytännössä usein sitä, ettei heikommassa aseman olevan osallistumista sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon ole näissä tapauksissa pidettävä vapaaehtoisena. Tällöin kyseiset teot olisivat siis jatkossa ankarammin rangaistavia raiskaus- tai kajoamisrikoksena. Seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöstä myös poistettaisiin joitain jatkossa tarpeettomina pidettäviä rangaistavuuden edellytyksiä, esimerkiksi taivuttamista koskeva edellytys. Näin sään-

nöksen soveltamisala olisi jatkossa yhtäältä raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskeviin säännöksiin nähden kapeampi ja toisaalta sen soveltaminen olisi nykyiseen 5 §:ään nähden yksinkertaisempaa.

Asianajajaliitto toteaa kantansa perusteeksi, että jos teko sisältää sukupuoliyhteyden vastoin uhrin antamaa suostumusta, taivuttelemalla tai muutoin, se on 1 §:n mukainen raiskaus. **Vammaisfoorumi** ja **Invalidiliitto** katsovat, että vammaisuuteen liittyvä erityissäännös asettaa sairaalassa tai laitoksessa olevat vammaiset ihmiset heikompaan asemaan kuin muut. **Kainulainen** toteaa, että seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneita uhreja pitäisi kohdella yhdenvertaisesti, eikä heidän välilleen ole tarpeellista rakentaa tällaisia erilaisia rikoslain tuottamia asemia. **Allianssi** toteaa, että HE:n ehdotus antaisi lievemmän rangaistuksen seksuaalisuutta loukkaavasta väkivallasta, joka kohdistuu haavoittuvassa asemassa oleviin. **Tukinainen** esittää vastaavan suuntaisia näkemyksiä.

Oikeusministeriö toteaa, että viitatuissa lausunnoissa esitetyt näkemykset eivät näytä perustuvan siihen, mitä HE:ssä ehdotetaan.

Jos teko sisältää sukupuoliyhteyden ilman toisen osapuolen vapaaehtoista osallistumista (”vastoin uhrin antamaa suostumusta”), kyseessä on HE:nkin mukaan raiskaus.

Myöskään käsitykselle, että vammaisia tai muita heikommassa tai haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä varten säädettävä erillinen säännös seksuaalisesta hyväksikäytöstä (5 §) asettaisi nämä henkilöt rikoslaissa huonompaan asemaan muihin henkilöihin nähden, ei ole vakuuttavia juridisia perusteita. Oikeusministeriö pitää selvänä, ettei tällainen rikoslainsäädäntö olisi edes perustuslain kannalta mahdollista.

Oikeusministeriö pitää mahdollisena, ettei viitatuissa lausunnoissa ole otettu huomioon sitä, ettei seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös olisi raiskaussäännökseen nähden erityissäännös (lex specialis), joka syrjäyttää yleissäännöksen, vaan *toissijainen* säännös. Tämä käy kuitenkin selvästi ilmi raiskausta ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien säännösten tunnusmerkistöistä, erityisesti siitä, että jälkimmäinen säännös soveltuu sa-

namuotonsa mukaan ainoastaan ”jollei teosta muualla [rikoslain 20] luvussa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta”. Näin ollen säännöstä seksuaalisesta hyväksikäytöstä voidaan soveltaa vain, kun raiskauksen tai seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistö ei täyty.

Seksuaalisen hyväksikäytön kriminalisoinnin tarkoitus ja vaikutus onkin edellä viitatuissa lausunnoissa ilmenevään käsitykseen nähden täysin päinvastainen: säännös antaa heikossa tai haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille muihin henkilöihin nähden *lisäsuojaa* seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksilta sellaisissakin tilanteissa, joissa raiskauksen tunnusmerkistö ei täyty. Jos 5 §:n säännöstä ei olisi, tällaisessa tapauksessa ei joko soveltuisi mikään rangaistussäännös tai ainoa soveltuva rangaistussäännös olisi seksuaalinen ahdistelu, jonka rangaistavuus on seksuaalista hyväksikäyttöä huomattavasti lievempi. Tämä jättäisi vammaiset ja muut heikossa tai haavoittuvassa asemassa olevat merkittävästi HE:ssä ehdotettua huonompaan tilanteeseen ja oikeusministeriön näkemyksen mukaan vaille riittävää rikosoikeudellista suojaa.

Myös mahdollinen huoli siitä, että HE:ssä ehdotetun 5 §:n säätämisen vuoksi raiskauksen tunnusmerkistön täyttävät teot jäisivät käytännössä tuomittavaksi 5 §:n nojalla, on oikeusministeriön näkemyksen mukaan aiheeton. Tällaiselle käytännölle ei olisi mitään oikeudellista perustetta. Jos taas 5 §:ää sovellettaisiin joissain tapauksissa raiskaussäännöksen sijaan sen vuoksi, ettei näyttö riittäisi tuomitsemaan tekoa raiskauksena, ei ongelma olisi rikoslainsäädännössä vaan mahdollisesti näytön saamisen vaikeudessa. Rikoksen syyksi lukemiseen vaadittavan näyttövaatimuksen keventäminen tai syyttömyysolettamasta luopuminen eivät kuitenkaan olisi oikeusvaltiossa mahdollista.

Kokoavasti:

Oikeusministeriö katsoo, että sellainen HE:ssä ehdotetusta poikkeava lainsäädäntö, jolla pyritään sisällyttämään 5 §:ssä tarkoitetut teot rais-

kauksen tunnusmerkistöön raiskaussäännöksen soveltamisalaa laajentamalla, tekisi raiskaussäännöksestä epäselvemmän, antaisi rikoslaissa vapaaehtoisuuden puuttumisen käsitteelle perusteettoman laajan merkityksen, poikkeaisi rikoslain systematiikkaan kuuluvasta rangaistussäännösten porrastamisesta, vesittäisi raiskaus –nimikkeen vahvaa symboliarvoa, heikentäisi edellytyksiä rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen ja hämärtäisi suuren yleisön saamaa tietoa siitä, millaisia tekoja raiskaus–nimikkeellä tuomitut rikokset ja niistä langetetut rangaistukset koskevat. Oikeusministeriö pitää edellä todetuista syistä tärkeänä, että seksuaalinen hyväksikäyttö säädetään rangaistavaksi raiskauksesta erillisenä rikoksena HE:ssä ehdotetulla tavalla.

***Lisäkysymys*: Pyydetään perustelemaan ja avaamaan vielä laajemmin seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaa säännöstä (5 §), sen tarvetta, suhdetta raiskaukseen ja kajoamiseen sekä asiantuntijoiden esiin nostamia huomioita siitä. Mitkä ovat sellaiset tilanteet, jossa 5 § ei tule sovellettavaksi esimerkiksi vammaisen osalta. Eli voiko 5 §:n kattamien henkilöiden/tilanteiden osalta vapaaehtoisuutta? Mitä on aito vapaaehtoisuus ja aito suostumus? Voiko olla niin, että vammainen henkilö voi antaa vapaaehtoisen suostumuksen ja milloin vapaaehtoisuus puuttuu?**

Oikeusministeriö katsoo, että sen edellä tässä osiossa esittämät huomiot viittauksineen vastaavat laajasti myös näihin lisäkysymyksiin. Oikeusministeriö toteaa vielä seuraavan.

”Vammaisuus tai sairaus voi olla sen laatuista, että se sulkee pois henkilön mahdollisuuden muodostaa tai ilmaista sukupuoliyhteyttä koskevan tahtonsa. Tarkoituksena ei ole säätää rangaistavaksi tämän laatuisestikaan sairaiden tai vammaisten sellaisia seksuaalisuhteita, joissa ei loukata kummankaan osapuolen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Edellytyksenä on kuitenkin se, että tällaisen henkilön tahto osallistua sukupuoliyhteyteen on voitu todeta.” (HE s. 103)

Vammaisuutta on eri laatuista ja -asteista eikä kaikenlainen vammaisuus sulje pois henkilön mahdollisuutta muodostaa tai ilmaista sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon osallistumista koskevaa tahtoa kaikissa tilanteissa.

”Mitkä ovat sellaiset tilanteet, jossa 5 § ei tule sovellettavaksi esimerkiksi vammaisen osalta.”

Oikeusministeriö toteaa, että tällaisia tilanteita olisivat

(1) ne, joissa henkilö on vammaisuudestaan tai muista 5 §:ssä tarkoitetuista olosuhteista huolimatta voinut riittävän vapaasti muodostaa sukupuoliyhteyttä tai muuta seksuaalista tekoa koskevan tahtonsa niin, ettei tekoa ole pidettävä rangaistavana ja
(2) ne, joissa henkilö ei ilmaissut osallistuvansa sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti hän tai ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan vammaisuutensa tai muiden 1 §:n 2 momentin 3 kohdassa tarkoitettujen syiden vuoksi tai hänen osallistumistaan ei ole pidettävä vapaaehtoisena 2 kohdassa tarkoitetun uhkauksen tai pakottamisen vuoksi, jolloin tekoa olisi pidettävä raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena.

Kun sukupuoliyhteys tai seksuaalinen teko kohdistuu vammaiseen henkilöön, rikostunnusmerkistöjen täyttymistä arvioitaessa otettaan siis huomioon erityisesti vammaisuuden laatu ja aste ja niiden merkitys tunnusmerkistön edellytysten kannalta, toisen osapuolen toiminta sekä muut olosuhteet. Tämä koskee myös nykyisten raiskausta ja seksuaalista hyväksikäyttöä koskevien säännösten soveltamista.

”Eli voiko 5 §:n kattamien henkilöiden/tilanteiden osalta vapaaehtoisuutta?”

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetussa 5 §:ssä määritellään tilanteita, joissa henkilön valinnanmahdollisuus ei ole rajoittunut siinä määrin, että olisi perusteltua puhua vapaaehtoisuuden puuttumisesta, mutta joissa seksuaalista itsemääräämisoikeutta kuitenkin loukataan rikosoikeudellisesti moitittavalla tavalla. Lisäksi on syytä huomata, että seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös voisi soveltua vain tapauksissa, joissa henkilö on ilmaissut (sanallisesti, käyttäytymisellään tai muulla tavalla) osallistuvansa sukupuoliyhteyteen tai muuhun säännöksessä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti.

”Mitä on aito vapaaehtoisuus ja aito suostumus? Voiko olla niin, että vammainen henkilö voi antaa vapaaehtoisen suostumuksen ja milloin vapaaehtoisuus puuttuu?”

Oikeusministeriö viittaa edellä tässä osiossa toteamaansa sekä seuraaviin kohtiin HE:ssa: ”Henkilön osallistumista tiettyyn sukupuoliyhteyteen voidaan pitää vapaaehtoisena, kun hän on osallistunut siihen omasta valinnastaan, joka hänellä on ollut riittävä kyky ja vapaus tehdä (valinnanmahdollisuus). […] Vapaaehtoisuutta ei lähtökohtaisesti poissulje vielä se, että henkilöä on suostuteltu tai hänen tahdonmuodostukseensa on jotenkin vaikutettu. [Raiskausta koskevan] Pykälän 2 momentin 2 ja 3 kohdassa määriteltäisiin sellaiset tilanteet, joissa ei olisi kysymys pelkästä suostuttelusta tai muusta rangaistavuuden ulkopuolelle jäävästä vaikuttamisesta toisen tahtoon. Näissä tapauksissa henkilöllä ei enää katsottaisi olevan riittävää valinnanmahdollisuutta, jotta osallistumista voisi pitää vapaaehtoisena. Arvioitaessa mainituissa tilanteissa [raiskauksen] tunnusmerkistön täyttymistä olisi huomiota syytä kiinnittää siihen, onko sukupuoliyhteyden kohteena olevalla henkilöllä ollut olosuhteet huomioon ottaen kohtuullinen mahdollisuus jättää siihen osallistumatta.” (HE s. 98)

7 Rangaistusasteikot

Muutamassa lausunnossa on katsottu, etteivät jotkin HE:ssa ehdotetut rangaistusasteikot ole riittävän ankaria (**Asianajajaliitto** ja **Tukinainen**). Toisissa lausunnoissa joitain HE:ssa ehdotettuja rangaistusasteikkoja on pidetty perusteettoman ankarina (**Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus, professori Nuotio, Sexpo)**. Osassa lausuntoja esitetään nimenomaisesti HE:ssa ehdotettuja rangaistusasteikkoja tukevia näkemyksiä (**oikeusneuvos Ojala, Psykologiliitto, professori Melander, Otava Piha).**

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuille 47-52, 59-62, 69-72 ja 142, joissa rangaistusasteikkojen korottamisen perusteltavuus, oikeasuhtaisuus ja vaikutukset on arvioitu yksityiskohtaisesti. HE:llä nykyisiä seksuaalirikosten rangaistusasteikkoja ankaroitettaisiin laajasti ja paikoin hyvinkin tuntuvasti. HE:ssä ehdotetut rangaistusasteikot muodostaisivat siinä esitetyillä perusteilla kuitenkin oikeasuhtaisen ja johdonmukaisen kokonaisuuden. Oikeusministeriö katsoo,

että edellä viitatuissa lausunnoissa, joissa ehdotetaan HE:ssä ehdotetusta poikkeavia rangaistusasteikoita, ei ole esitetty näkemysten tueksi riittäviä yksityiskohtaisia arvioita rangaistusten oikeasuhtaisuudesta erityisesti perustuslain rajoitusedellytysten kannalta ja rikoslain 20 luvun sisällä. Myöskään rangaistusten korottamisen vaikutuksia ei ole niissä arvioitu. Ottaen lisäksi huomioon sen, että toisissa lausunnoissa on päinvastaisia näkemyksiä ja ettei HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja ole kuitenkaan laajasti kritisoitu lakivaliokunnalle asiassa annetuissa lausunnoissa tai HE-luonnoksen lausuntokierroksella, oikeusministeriö katsoo, ettei HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja ole perusteltua muuttaa.

Oikeusministeriö kiinnittää myös huomiota siihen, että jos jonkin ehdotetussa rikoslain 20 luvussa olevan rikoksen rangaistusasteikkoa muutettaisiin, vaikuttaisi tämä laajemmin eri rikosten rangaistusten keskinäiseen oikeasuhtaisuuteen. Rangaistusasteikkojen korottamisesta edelleen voisi myös seurata tuntuvia lisäresurssitarpeita erityisesti rangaistuksen täytäntöönpanossa (HE:n vaikutusarvion mukaan siinä ehdotetut lainmuutokset johtaisivat pelkästään rangaistuksen täytäntöönpanossa n. 4,153 miljoonan euron vuosittaiseen lisäresurssitarpeeseen).

Lakivaliokunnassa käydyissä asiantuntijakuulemisissa on myös viitattu siihen, että Ruotsissa vähimmäisrangaistus perusmuotoisesta raiskauksesta on 2 vuotta vankeutta, ja esitetty kysymys, miksei vastaavaa säädettäisi Suomessa.

Oikeusministeriö katsoo, ettei perusmuotoisen raiskauksen vähimmäisrangaistuksen korottamiselle 2 vuoteen ole esitetty riittäviä perusteita ja pitää edellä todetulla tavalla HE:ssä ehdotettuja rangaistusasteikkoja oikeasuhtaisina.

Kuten edellä viitatuissa HE:n osissa tuodaan esiin, Ruotsissa on säädetty raiskauksesta myös lievä tekomuoto (”vähemmän törkeä raiskaus”), jonka vähimmäisrangaistus on Ruotsin järjestelmän mukaan 14 päivää. Suomessa ei olisi enää raiskauksesta säädetty lievää tekomuotoa, joten vähimmäisrangaistus olisi aina 1 vuosi vankeutta. Sikäli kuin kyse olisi HE:ssä ehdotetun seksuaalisen hyväksikäytön soveltamisalaan kuuluvasta teosta, joka ei

täytä raiskauksen tunnusmerkistöä, vähimmäisrangaistus olisi 4 kuukautta vankeutta.

Oikeusministeriö yhtyy seuraavaan oikeusneuvos Ojalan lakivaliokunnalle antamassaan lisäselvityksessä esittämään näkemykseen: ”Ruotsin oikeuskirjallisuudessa esitetyt esimerkit (ks. esimerkiksi Petter Asp – Göran Nilsson: Brottsbalken 6 kap. – En Kommentar 2018 s. 42-44) siitä, mitkä Ruotsissa voisivat kuulua tähän vähemmän vakavan tekomuodon kategoriaan osoittavat nähdäkseni sen, että jos Suomessa raiskauksen perusasteikko säädettäisiin vastaavalla tavalla eli vankeutta 2-6 vuotta, myös meillä tulisi varautua moitittavuudeltaan kaikista vähäisimpiä tekoja varten perusasteikkoa lievemmällä rangaistusasteikolla. Selkeyden kannalta en pitäisi tällaista tavoiteltavana.”

HE:ssä todetaan myös seuraavia tärkeitä näkökohtia, joita on syytä ottaa huomioon, kun vertaillaan eri maiden rangaistusasteikkoja:

”Suomen kannalta tärkeiden vertailumaiden rangaistustaso seksuaalirikoksissa voi antaa hyödyllisiä vertailukohtia rangaistuksen oikeasuhtaisuutta arvioitaessa. Maiden oikeusjärjestelmät ovat kuitenkin erillisiä kokonaisuuksia ja niissä rangaistusten oikeasuhtaisuuteen ja todelliseen ankaruuteen vaikuttavat monet tekijät. Keskeinen merkitys on sillä, kuinka ankaria rangaistuksia kyseisessä järjestelmässä on yleensä säädetty, millaisia tekoja tietyt tunnusmerkistöt, esimerkiksi raiskaus, sisältävät, millaisia säännöksiä järjestelmässä on rangaistuksen määräämisestä, miten yleiset rikosvastuuta koskevat edellytykset, esimerkiksi tahallisuus ja tuottamus, on määritelty, voidaanko rangaistusasteikosta joissain tapauksissa poiketa, minkälaisia rangaistuksia sen puitteissa käytännössä määrätään ja miten rangaistukset pannaan käytännössä täytäntöön. Näin ollen pelkästään joidenkin vertailumaiden joissakin tapauksissa Suomea ankarammista rangaistusasteikoista ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, mikä rangaistusasteikon pitäisi olla Suomessa.” (HE s. 49-50).

Professori Niemi pitää kyseenalaisena, onko HE:ssä ehdotettu kahden vuoden enimmäisrangaistus korvauksen tarjoamisesta lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta kohdallaan, kun sitä verrataan vapaaehtoisuuteen perustuvaan raiskauksen perustunnusmerkistöön, jossa enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta. Niemen mukaan lienee selvää, että nuoren 'vapaaehtoisuus' tällaisessa tilanteessa on näennäistä, ja kysymys on taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan perustuvasta hyväksikäytöstä, joka on nuorelle vahingollista.

***Lisäkysymys*: Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta raiskauksen tunnusmerkistön alle (naisjärjestöjen keskusliitto, tukinainen, ks myös Niemi s.2)**

Oikeusministeriö katsoo, että sen seuraavat tässä osiossa esittämät huomiot viittauksineen vastaavat myös tähän lisäkysymykseen.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivulla 122 todettuun sen lisäksi, mitä se toteaa rangaistusasteikoista edellä tässä vastineessa. Korvauksen tarjoamisesta lapseen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta voitaisiin rangaista mm. lapsenraiskauksen tai seksuaalisen hyväksikäytön *lisäksi* eli rikoslain 7 luvun säännöksiä soveltaen. Jos korvauksen tarjoamista koskevan rikoksen kohteena oleva lapsi on 16-17–vuotias eikä hän osallistu sukupuoliyhteyteen tai seksuaaliseen tekoon vapaaehtoisesti, on selvää, että teko olisi rangaistava raiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena, ja alaikäisyyden vuoksi yleensä törkeänä sellaisena.

8 Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistön täsmällisyys- ja tarkkarajaisuus ja kattavuus

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on HE:stä antamansa lausuntonsa mukaan arvioidessaan voimassa olevaan seksuaalista ahdistelua koskevaan sääntelyyn johtanutta hallituksen esitystä (HE 216/2013 vp) katsonut, että ehdotettuun sääntelyyn tuolloin sisältynyt avoin tekotapatunnusmerkistö, jonka mukaan rangaistavaa olisi ollut koskettelemalla tai muulla siihen rinnastettavalla tavalla tehty seksuaalinen teko, oli rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallinen ja että säännöstä oli tältä osin syytä täsmentää (PeVL 6/2014 vp, s. 4/I). Perustuslakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että nyt säädettäväksi ehdotettavan säännöksen soveltamisala voi avoimen sääntelytavan johdosta

käytännössä määrittyä perustuslakivaliokunnan aiemmin arvioimaa sääntelyä vastaavasti huomattavan tapauskohtaisesti, mikä on laillisuusperiaatteen kannalta jossakin määrin ongelmallista. Perustuslakivaliokunnan mielestä sääntelyä on tältä osin täsmennettävä (PeVL 20/2022 vp kohta 17). Perustuslakivaliokunta katsoo tästä huolimatta, että HE:n lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä (PeVL 20/2022 vp s. 5).

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuille 12-13, 39-42 ja 115-129, joista ilmenee, että nyt ehdotettu seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan laajentaminen on osittain avoimesta tunnusmerkistöstään huolimatta pyritty tekemään laillisuusperiaatteen vaatimusten mukaisesti ja täsmällisemmin kuin HE 216/2013 vp:ssä. Huomioon on nimenomaisesti otettu se, mitä perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 6/2014 katsonut tällaisen sääntelyn täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimuksista. Erityistä painoarvoa on oikeusministeriön näkemyksen mukaan syytä antaa myös sille, että tarve suojella ihmisiä myös ei-toivotulta seksuaaliselta sisällöltä ja muilta ei-fyysisiltä seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksilta on viime vuosina lisääntynyt entisestään muun muassa viestintäteknologian kehityksen myötä, joka on helpottanut kuvien ja viestien levittämistä ja lähettämistä toisille henkilökohtaisesti. Seksuaalisen häirinnän laajuuden esiintulon viimeaikaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa (esimerkiksi #metoo-kampanja) voidaan nähdä kertovan osaltaan siitä, että seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamista siedetään yhä vähemmän.

Perustuslakivaliokunnan lausunnosta PeVL 20/2022 vp ei käy lähemmin ilmi, millä tavalla HE:ssä ehdotettu säännös on yhä tältä osin puutteellinen erityisesti, kun otetaan huomioon, etteivät osittain avoimet tai tapauskohtaista harkintaa edellyttävät rikostunnusmerkistöt ole rikoslaissa poikkeuksellisia tai täysin vältettävissä. Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuville loukkauksille on tyypillistä se, että ne voidaan tehdä hyvin monenlaisella tavalla. Oikeusministeriö katsoo, että HE:ssä ehdotettua seksuaalista ahdistelua koskevaa säännöstä on vaikeaa enää olennaisesti täsmentää.

Oikeusministeriö esittää kuitenkin lakivaliokunnan harkittavaksi, että HE:ssä ehdotettuun säännökseen lisätään ilmeisyyttä koskeva vaatimus seuraavasti:

6 §

Seksuaalinen ahdistelu

Joka

1) kosketteleмalla tai

2) kosketteluun voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi vakavuudeltaan rinnastettavalla tavalla sanallisesti, lähettämällä tai esittämällä viestin tai kuvan, ottamalla kuvan tai itseään paljastamalla, taikka muulla vastaavalla tavalla

tekee toiselle **ilmeisen** seksuaalisen teon, joka on omiaan loukkaamaan tämän seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tuomittava, jollei teosta muualla tässä luvussa säädetä rangaistusta, seksuaalisesta ahdistelusta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Tällainen ilmeisyysvaatimus olisi linjassa HE:n perustelujen kanssa ja voisi vielä tähdentää sitä HE:n perusteluissa jo todettua, ettei tarkoitus ole kriminalisoida ahdisteluna sellaisia tekoja, joiden seksuaalisuus tai seksuaalista itsemääräämisoikeutta tyypillisesti loukkaava luonne on hyvin tulkinnanvaraista. Ilmeisyysvaatimus koskisi myös kosketteluteкoja eli se täsmentäisi tunnusmerkistöä tältäkin osin. Korkeimman oikeuden seksuaalista ahdistelua koskevien ratkaisujen (KKO 2019:104 ja KKO 2020:38) perusteella voidaan kuitenkin katsoa, ettei ilmeisyysvaatimuksen lisääminen kaventaisi voimassa olevan säännöksen soveltamisalaa kosketteluteкojen osalta.

Oikeusministeriö toteaa kuitenkin, ettei se pidä tällaista lisäystä säännökseen välttämättömänä. Lisäyksen tekemiseen liittyy myös epävarmuutta

esimerkiksi siitä, koetaanko sen aidosti selventävän säännöstä tai mahdollisesti monimutkaistavan sitä.

***Lisäkysymys*: - Seksuaalista ahdistelua koskevan 6 §:n lausuntopalautteesta laajemmin: Seksuaalisesta ahdistelusta (6 §) pois ”sanallisesti” (Tolvanen, s. 3). Ahdistelua koskevan 6 §:n perustelujen osalta esiin nostetut huomiot, esim. epäonnistunut yritys suudella (ks. Sisä-Suomen poliisilaitos, s. 5-6, vammaisfoorumi 21.4., s. 4). Ahdistelun osalta myös ehdotus siitä, että avoin tekotapatunnusmerkistö ”taikka muulla vastaavalla tavalla” poistetaan (Melander, s. 10-12 ja sinä esitetyt huomiot).**

Oikeusministeriö katsoo, että sen edellä tässä osiossa esittämät huomiot viittauksineen vastaavat laajasti myös näihin lisäkysymyksiin.

Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että jos seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistöstä jätettäisiin pois ”sanallisesti” tehdyt teot (huom. tämä edellyttäisi myös tunnusmerkistön muuttamista niin, ettei se olisi enää tekotavoitaan avoin), jäisi soveltamisalasta pois suuri joukko tekoja, jotka ovat tyypillisesti seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavia, ja jotka ovat yleistyneet erityisesti tieto- ja viestintäteknologian kehityksen myötä. Osa näistä teoista jäisi rangaistavaksi epätarkoituksenmukaisesti kunnianloukkauksena ja osa jäisi rankaisemattomiksi. Tämä olisi ristiriidassa ehdotetun säännöksen tavoitteiden kanssa. Kuten edellä on todettu, HE:ssa ehdotettu seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistö sisältää sanallistenkin ahdistelutekojen osalta riittävät täsmennykset, jotta laillisuusperiaatteen edellytykset täyttyvät; sanallisen teon täytyy mm. olla seksuaalinen, koskettelun voimakkuutensa tai toistuvuutensa vuoksi rinnastettava ja kohdistua tiettyyn henkilöön. Oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös siihen, että seksuaalista ahdistelua koskevan säännöksen soveltamisalan laajentamista on kannatettu lausuntopalautteessa laajasti (HE s. 91).

Viitaten **Sisä-Suomen poliisilaitoksen** lausunnossaan (s. 5-6) esittämiin näkemyksiin oikeusministeriö toteaa vielä seuraavan. Halaaminen ei tyypillisesti ole seksuaalista, joten HE:n perusteluissa on syytä mainita selvyyden vuoksi tulkintaohjeena näin: ”Pelkkää halaamista ei yleensä voi pitää sillä tavalla seksuaalisena, että se täyttäisi tunnusmerkistön.” (HE s. 116) Selvää on, että ahdistelurikoksen tunnusmerkistö voisi täyttyä (jo nykyisin-

kin) myös halaamalla tehdyllä seksuaalisella teolla, jolloin se olisi tunnusmerkistön ja em. perustelulausuman puolesta ongelmitta tuomittavissa seksuaalisena ahdisteluna.

HE:n mukaan: ”Myöskin epäonnistunut yritys suudella toista väkisin seksuaalisesti voitaisiin arvioida seksuaaliseksi ahdisteluksi.” Oikeusministeriö korostaa, ettei kyseisessä teossa olisi kysymys seksuaalisen ahdistelun yrityksestä (vrt. Sisä-Suomen poliisilaitoksen lausunto) vaan väkisin suutelemisen yritystä on syytä pitää sellaisenaan seksuaalisena ahdisteluna eli täytettynä tekona. Sikäli kuin kyse on vakavammasta tällaisesta teosta, voisi myös seksuaalisen kajoamisen yrityksen tunnusmerkistö joissain olosuhteissa täyttyä, mutta oikeusministeriön käsityksen mukaan tällaista tekoa olisi kuitenkin yleensä pidettävä vakavuuden asteeltaan pikemminkin seksuaalisena ahdisteluna. On myös syytä huomioida, että tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää, että kyse on *seksuaalisen* suutelemisen yrityksestä.

Vammaisfoorumi toteaa lausunnossaan 21.4.2022 (s. 4), että ”[s]eksuaalisen ahdistelun perustelujen mukaan arvioinnissa voi lisäksi olla syytä ottaa huomioon teon kohteen keskeisiä henkilökohtaisia ominaisuuksia, kuten hänen ikänsä ja sukupuolensa. Vammaisfoorumi katsoo, että säännöksen perusteluissa voitaisiin näiltä osin mainita huomioon otettavana henkilökohtaisena ominaisuutena nimenomaisesti myös vammaisuus ja erityisesti ”henkilön ymmärtämis- ja käsityskyky”. Oikeusministeriö pitää muutenkin selvänä, että kun seksuaalinen teko kohdistuu vammaiseen henkilöön, tämän ymmärtämis- ja käsityskyky on usein syytä ottaa huomioon sekä rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen että teon moitittavuuden arvioinnissa.

***Lisäkysymys*: Pyydetään selvitys ja kuvaus lapsia koskevan sääntelyn valmistelusta ja kommentit lausuntopalautteesta.**

HE:ssa ehdotetun lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevan sääntelyn valmistelun osalta oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 6 sekä 90-93 todettuun ja niissä viitattuihin lähteisiin, joista HE:n, ml. lapsia koskevan

sääntelyn, valmistelu ja HE:n valmistelun aikana saatu lausuntopalaute käyvät tarkemmin ilmi. Keskeistä tässä on, että heinä-syyskuussa 2020 pidetyn lausuntokierroksen jälkeen lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevien säännösten joitain lähtökohtia on HE:n valmistelussa muutettu lausuntopalautteessa esitetyt näkökohdat huomioon ottaen. Lapsenraiskauksen ja seksuaalista kajoamista lapseen koskevan säännöksen soveltamisaloja on laajennettu ja sääntelyä on yksinkertaistettu. Tunnusmerkistöt eivät edellyttäisi lähtökohtaisesti muuta kuin tahallista sukupuoliyhteyden tai lapsen kehitystä vaarantavan seksuaalisen teon kohdistumista 16 vuotta nuorempaan lapseen. HE:ssa ehdotettuja lähtökohtia ei ole merkittävästi kritisoitu ja lausuntopalautteen perusteella voidaan katsoa, että niitä kannatetaan laajasti.

Oikeusministeriö katsoo, että myös eduskunnalle annetuissa lausunnoissa HE:ssa ehdotettuun lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevaan sääntelyyn on suhtauduttu valtaosin myönteisesti. Lausuntopalautteessa on esitetty joitakin ehdotuksia tai kriittisiä huomioita, joista keskeisiin vastataan tässä vastineessa. Oikeusministeriö toteaa vielä selvyyden vuoksi aiemmin toteamallaan tavalla, ettei asiantuntijakuulemisessa ole esitetty sellaisia olennaisia seikkoja, joita hallituksen esityksen valmistelussa ei ollut jo otettu huomioon, ja HE:ta on lausuntojen valossa pidettävä edelleen perusteltuna myös lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia koskevaan sääntelyn osalta.

***Lisäkysymys*: Terminologia ja nimikkeet. Erityisesti ”lapsenraiskaus” (esim. Nuotio, s. 7)**

Professori Nuotion lausunnon mukaan: ” Rikosnimike lapsenraiskaus luo mielikuvan erityisen törkeästä rikoksesta. Nähdäkseni on tarpeetonta ylidramatisoida asiaa. Selvästi parempi olisi neutraalimpi rikosnimike: sukupuoliyhteys lapsen kanssa.” (s. 7)

Oikeusministeriö katsoo, että HE:ssa ehdotettu nimike lapsenraiskaus on asianmukainen ja syytä säilyttää eikä sitä tule muuttaa nimikkeeksi sukupuoliyhteys lapsen kanssa erityisesti seuraavin perustein:

(1) Eduskunta on edellyttänyt, että seksuaalirikossäännösten ”uudistuksessa tulee edelleen kiristää lapsiin kohdistuvien hyväksikäyttö- ja raiskausrikosten rangaistuksia, erityisesti vähimmäisrangaistuksia, sekä arvioida sääntelytekniikkaa ja rikosnimikkeitä. Tarkastella tulee erityisesti sukupuoliyhteyden käsittävien tekojen sääntelytekniikkaa ja lapsen iän merkitystä samoin kuin sitä, tulisiko tällaiset teot siirtää raiskausrikosten piiriin.” (EV 305/2018 vp),

(2) Lapseen kohdistuvan raiskauksen nimike ei voi johdonmukaisesti olla lievempi kuin aikuiseen kohdistuvan raiskauksen rikosnimike.

(3) Nimikkeen (ja rangaistusasteikon) tulee päinvastoin olla ankarampi, koska lapseen kohdistuvana raiskaus on moitittavampi rikos, koska lapsi on lähtökohtaisesti aikuista huomattavasti haavoittuvammassa asemassa ja teko on lähtökohtaisesti huomattavasti vahingollisempi ja vaarallisempi.

(4) Sukupuoliyhteys lapsen kanssa on selvästi lapsenraiskausta vähemmän moittiva nimike, jota myös kritisoitiin syksyllä 2020 pidetyllä lausuntokierroksella, vaikka sitä ehdotettiin vain ns. lievemmän tekomuodon nimikkeeksi.

(5) Lapsenraiskauksena ei HE:n mukaan tuomittaisi rikostyypin vähiten vakavia tekoja, jotka tuomittaisiin lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä.

(6) Alle 18-vuotiaille rikoksentekijöille tuomittavia rangaistuksia koskevat jo mm. rikoslain 6 luvussa säädetyt erityissäännökset, joiden nojalla rangaistus tuomitaan lievempänä.

(7) Nimikettä lapsenraiskaus ei ole lausunnoissa laajemmin kritisoitu vaan päinvastoin laajasti kannatettu.

Oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös siihen, että lapseen kohdistuva raiskaus on määriteltävä siten, ettei edellytyksenä ole lapsen vapaaehtoisuuden puuttuminen vaan lähtökohtaisesti sukupuoliyhteys sellaisenaan (HE s. 42-43).

***Lisäkysymys*: Nuorten keskinäiset suhteet (mm. Melander, lisäselvitys s. 3), suojaikäraja, nuorten asema eri teoissa (mm. Korkman)**

Professori Melanderin lisäselvityksen mukaan ”[Työryhmän ja HE:n] sääntelymalleilla on tässä suhteessa merkittävä ero, koska työryhmän esittämässä mallissa tietyt nuorten väliset suhteet ovat lähtökohtaisesti rankaisemattomia, kun taas voimassa olevan ja hallituksen esityksessä ehdotetun mukaisessa mallissa lähtökohtaisesti rangaistavien tekojen rankaisemattomuus toteutetaan rajoitussäännöksen kautta. Nuorten oikeuksien kannalta saattaisi nähdäkseni olla lähtökohtaisesti perustellumpaa omaksua työryhmän ehdottama sääntelymalli, mutta käsiteltävänä olevassa esityksessä ehdotettua voimassa olevan oikeuden kaltaista sääntelymallia on nähdäkseni pidettävä ymmärrettävänä ja myös lähtökohdiltaan asianmukaisena.”

Oikeusministeriö viittaa edellä tässä vastineessa toteamaansa koskien lapsia koskevan sääntelyn valmistelua ja perusteita HE:ssa ehdotetulle ratkaisulle. Oikeusministeriö pitää sinänsä HE-luonnosta valmistelleen työryhmän ehdottamaa sääntelymallia (OMML 2020:9) rikosoikeudellisesti mahdollisena ja perusteltuna sääntelyvaihtoehtona, mutta pitää syksyn 2020 lausuntokierroksen jälkeen varsin selvänä, ettei tämä ole laajimmin kannatettu vaihtoehto. Lisäksi oikeusministeriö kiinnittää huomiota siihen, että jo nykyisessä rikoslain 20 luvussa kuuttatoista vuotta nuorempaan lapseen kohdistuvat sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot ovat lähtökohtaisesti rangaistavia (lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä tai törkeänä sellaisena) myös silloin, kun toinenkin osapuoli on nuori eikä toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukata ja tekojen rankaisemattomuus toteutetaan rajoitussäännöksen kautta. Näin ollen HE:ssa ehdotettu vastaava lähtökohta lapsiin kohdistuvien tekojen rangaistavuuden osalta ei olennaisesti poikkeaisi nykylaista.

Koskien 18 vuotta nuorempien asemaa rikosten kohteina ja tekijöinä, ja mm. Korkmanin lausunnoissa esitettyjä näkökohtia, oikeusministeriö viittaa edellä toteamaansa koskien lapsenraiskaus nimikettä sekä HE:n sivuilla 58-59 ja 129-132 todettuun. HE:ssa tuodaan esiin seuraavia seikkoja 18 vuotta nuorempiin vastaajiin kohdistuvien aiheettomien tai kohtuuttomien rikosprosessien välttämiseksi:

”Kun tekijäkin on lapsi eli alle 18-vuotias, voisi [rikoslain 20 luvun] 16 §:n 1 momentin soveltamisedellytysten käsillä ollessa olla joissain tapauksissa syytä arvioida, onko perusteita toimenpiteistä luopumiselle rikoslain 6 lu-

vun 12 §:n, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7 ja 8 §:n tai esitutkintalain 3 luvun 9 tai 10 §:n nojalla. Erityisesti jos tekijä on vielä lähellä 15 vuoden rikosoikeudellisen vastuun ikärajaa, voi olla perusteita arvioida hänen henkisen kehityksensä ja teon laadun kannalta, onko teko johtunut ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta (KKO 2021:15). Toimenpiteistä luopumiseen voi kuitenkin ryhtyä vain poikkeuksellisissa tapauksissa. Mitä moitittavammasta teosta on kyse, sitä pidättyväisemmin tulisi soveltaa toimenpiteistäluopumissäännöstä. Vaikka edellytykset toimenpiteistä luopumiselle eivät aivan täyttyisikään, voisi nuoren rikoksentekijän seksuaalisella kehittymättömyydellä ja siitä johtuvalla ymmärtämättömyydellä olla merkitystä rikoksen vakavuutta vähentävänä olosuhteena 16 §:n kannalta.” (HE s. 129-130)

”Lasten ja nuorten osalta tarvitaan edelleen säännöksiä, jotka suojaavat lapsia seksuaaliselta hyväksikäytöltä, mutta toisaalta antavat mahdollisuuden arvioida joustavasti nuorten keskinäisiä vapaaehtoisuuteen perustuvaa seksuaalista kanssakäymistä. Esityksessä viitatut tutkimuksetkin osoittavat, että 16-vuoden suojaikärajaa jonkin verran nuoremmilla lapsilla voi olla jo vapaaehtoista, esimerkiksi kokeilun luonteista, seksuaalista kanssakäymistä ikäistensä tai jonkin verran vanhemmankin nuoren kanssa. Tutkimuksista myös selviää, että useimmat lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä tai törkeänä sellaisena tuomituista teoista ovat viime vuosina tapahtuneet tilanteissa, joissa tekijä on vain muutamaa vuotta lasta vanhempi. Niissäkin tapauksissa, joissa osapuolten ikä- tai kypsyyseron suuruuden vuoksi rajoitussäännös ei aivan enää sovellu, voi teon moitittavuuden ja rikosoikeudellisen luokittelun kannalta olla merkitystä sillä, onko tekijä toiminut esimerkiksi vastoin lapsen ilmaisemaa tahtoa tai epäasiallisesti vaikuttanut lapsen tahdonmuodostukseen. Koska lapsenraiskausta ja lapseen kohdistuvaa seksuaalista kajoamista koskeviin tunnusmerkistöihin lukeutuisi käytännössä vakavuudeltaan hyvin eri asteisia tekoja, olisivat rikosten rangaistusasteikot verrattain laajoja. Vastaavalla perusteella molemmista rikoksista säädettäisiin rikoslain normaalin porrastuksen mukaisesti vähemmän vakavat ja törkeät HE 13/2022 vp tekomuodot. Porrastaminen toteuttaisi rikosoikeudellisen suhteellisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Lisäksi porrastaminen viestisi paremmin rikosten moitittavuudesta ja edistäisi soveltamiskäytännön yhtenäisyyttä.

Tarkoituksena ei ole muuttaa sitä nykyistä periaatetta, jonka mukaan 16-vuoden suojaikää lähellä olevien nuorten keskinäiset sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot ovat rankaisemattomia silloin, kun teot eivät loukkaa toisen itsemääräämisoikeutta. Tämän vuoksi luvussa säilyisi nykyisen kaltainen rajoitussäännös. Säännöksen soveltamiskäytännön yhtenäisyyden edistämiseksi säännöskohtaisissa perusteluissa esitettäisiin joitain soveltamista täsmentäviä näkökohtia.” (HE s. 58-59)

”Rikostutkinnan kohteeksi joutuminen voi itsessään vahingoittaa sekä nuoren rikoksesta epäillyn että asianomistajan psyykkistä kehitystä, vaikka myöhemmin todettaisiin, ettei näyttöä rikoksesta ole. Sen vuoksi on syytä korostaa, että ikäeron ollessa vähäinen ei osapuolten kypsyyseroa tai mahdollista itsemääräämisoikeuden loukkausta tulisi ryhtyä selvittämään rikoslain soveltamisen kannalta aiheettomasti. Tältäkin osin soveltuisivat normaalit edellytykset esitutkinnan aloittamiseen (esitutkintalaki 3 §). Edelleen on myös suositeltavaa, että lastensuojelulain 25 §:n 3 momentin nojalla lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosta syystä epäilevät ilmoitusvelvolliset tahot ovat tarvittaessa yhteydessä poliisiin harkitessaan, ovatko ilmoituksen tekemiseen velvoittavat olosuhteet kyseisessä tapauksessa olemassa. Mahdollisuus konsultoida poliisia ilmoittamatta kyseessä olevan henkilön nimeä madaltaa ilmoittamiskynnystä ja sitä kautta nopeuttaa tiedonkulkua ja toisaalta ehkäisee väärien ilmoitusten tekoa (HE 164/2014 vp s. 144-145).” (HE s. 131-132)

***Lisäkysymys*: 16-18 vuotiaiden asemasta laajemmin**

Oikeusministeriö viittaa edellä toteamansa lisäksi seuraavaan HE:n sivulla 59 todettuun:

”Vaikka suojaikärajaa vanhempiin lapsiin eli 16–17-vuotiaisiin kohdistuneisiin seksuaalisiin loukkauksiin sovellettaisiin jatkossakin lähtökohtaisesti samoja rangaistussäännöksiä kuin aikuisiin, myös tämän ikäisten lasten lähtökohtaisesti heikompi asema aikuisiin nähden otettaisiin huomioon useassa rangaistussäännöksessä. Tämä näkyisi erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistössä, törkeiden tekomuotojen ankaroittamisperusteissa, lapsen vanhemman tai siihen rinnastettavan henkilön tekemien rikosten ankarammassa arvostelussa, korvauksen tarjoamista nuoreen

kohdistuvasta seksuaalisesta teosta koskevassa säännöksessä, parituksen tunnusmerkistössä, lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämistä ja hallussapitoa koskevissa säännöksissä sekä lasta seksuaalisesti esittävän esityksen seuraamista koskevassa säännöksessä.”

***Lisäkysymys*: Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä RL 20:16.1 pitäisi poistaa viittaus ”seksuaalinen kajoaminen lapseen” niin, että hyväksikäyttö olisi vain raiskauksen ”varaventtiili”. (Tolvanen, s. 4 ks myös Utriainen ja tukinainen sekä Ojala)**

Oikeusneuvos Ojalan lausunnon mukaan: ” 25. Lapsenraiskaus tai seksuaalinen kajoaminen lapseen voisi eräissä vakavuudeltaan vähäisemmissä tilanteissa tulla arvioitavaksi lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Tämän rikoksen rangaistusasteikko (4 kk – 6 vuotta) olisi lievempi kuin lapsenraiskauksessa (2 – 10 vuotta), mutta sama kuin seksuaalisessa kajoamisessa lapseen (4 kk – 6 vuotta). Valittu ratkaisu on poikkeuksellinen siihen nähden, että lähtökohtaisesti lievemmin arvioitavasta teosta (lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö) käytettävä rangaistusasteikko on sama kuin ankarammin arvioitavassa teossa (seksuaalinen kajoaminen lapseen).

26. Vaikka ehdotetun sääntelyn lähtökohtana onkin, että alle 16-vuotiaaseen lapseen kohdistunutta sukupuoliyhteyden käsittävää tekoa pidetään lapsenraiskauksena, käytännössä on tilanteita, joissa teko on tekotavan, osapuolten keskinäisen suhteen tai muiden olosuhteiden vuoksi luonteeltaan vähemmän vakava. Nykyisin tällainen teko voi tulla arvioitavaksi törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön asemesta lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Hallituksen esityksen mukaista sääntelymallia voidaan kuitenkin pitää perusteltuna sen vuoksi, että tällöin perustilanteissa sukupuoliyhteydet ja muut seksuaaliset teot arvioidaan omien tunnusmerkistöjen perusteella ja molemmissa tilanteissa vakavuudeltaan vähentävien seikkojen vallitessa tehtyjä tekoja arvioidaan erillisen molempia tekomuotoja koskevan tunnusmerkistön perusteella ja myös eri rikosnimikkeen perusteella.” (korostus lisätty)

Professori Tolvasen lausunnon mukaan: ”Herää kysymys, miksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöä sovellettaisiin kajoamistunnusmerkistön sijasta, jos kerran rangaistusasteikkojen ilmentävä tekojen moitittavuus olisi yhtenevä. On perusteltua säätää hyväksikäytön tunnusmerkistö varaventtiiliksi lapsenraiskauksen tunnusmerkistölle, koska voi tulla arvioitaviksi tapauksia, joissa kahden vuoden vähimmäisrangaistuksen soveltaminen johtaisi teon moitittavuus huomioon ottaen kohtuuttomaan lopputulokseen. Esitän, että esitetystä tunnusmerkistöstä (RL 20:16.1) poistetaan sanat

”seksuaalinen kajoaminen lapseen”. Hyväksikäyttötunnusmerkistö tulisi siten sovellettavaksi ainoastaan lapsenraiskaustunnusmerkistön sijasta, jos teko on hyväksikäyttötunnusmerkistössä kuvatuin tavoin lapsenraiskauksen tyyppitapauksesta poikkeava.”

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 58-59 ja 62 todettuun sekä lakivaliokunnan mietintöön LaVM 24/2018 vp s. 16).

”Toisaalta lakivaliokunta korostaa sitä hallituksen esityksestäkin [HE 212/2018 vp] ilmenevää seikkaa (s. 40), että sukupuoliyhteys tekotapana ei vielä itsessään merkitse sitä, että rangaistus tulisi mitata asteikon ankarimmasta päästä. Esimerkiksi sellaisia nuorten keskinäisiä seurustelusuhteita, joihin 7 a §:n rajoitussäännös ei aivan sovellu, voidaan lähtökohtaisesti arvioida varsin lievästi.” (LaVM 24/2018 vp s. 16)

”Koska lapsenraiskausta ja lapseen kohdistuvaa seksuaalista kajoamista koskeviin tunnusmerkistöihin lukeutuisi käytännössä vakavuudeltaan hyvin eri asteisia tekoja, olisivat rikosten rangaistusasteikot verrattain laajoja. Vastaavalla perusteella molemmista rikoksista säädettäisiin rikoslain normaalin porrastuksen mukaisesti vähemmän vakavat ja törkeät tekomuodot. Porrastaminen toteuttaisi rikosoikeudellisen suhteellisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Lisäksi porrastaminen viestisi paremmin rikosten moitittavuudesta ja edistäisi soveltamiskäytännön yhtenäisyyttä.” (HE s. 58-59)

”Lapseen kohdistuva muu seksuaalinen teko kuin sukupuoliyhteys olisi vähemmän vakavissa tapauksissa rangaistava seksuaalisen kajoamisen lapseen sijaan lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä. Rikosten rangaistusasteikot olisivat kuitenkin samat. Tämä johtuu siitä, että viimeksi mainittu säännös kattaisi myös sukupuoliyhteydet. Näin ollen rangaistusasteikkojen yhtenevyydestä huolimatta myös muut seksuaaliset teot jäisivät vähemmän vakavissa tapauksissa rangaistavaksi perusmuotoiseen tekoon nähden lievemmin ja vähemmän ankaralla nimikkeellä. Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltuminen ehdotetulla tavalla sekä sukupuoliyhteyden käsittäviin että muihin seksuaalisiin tekoihin on arvioitu selkeämmäksi ja lakiteknisesti paremmaksi vaihtoehdoksi kuin esimerkiksi tällaisten rikosten eriyttäminen erillisiksi säännöksiksi uuden rikoslain 20 luvun kokonaisuudessa.” (HE s. 62)

Oikeusministeriö toteaa vielä Tolvasen lausuntoon viitaten, ettei olisi johdonmukaistakaan, että vakavammasta lapseen kohdistuvasta rikoksesta (lapsenraiskaus) säädettäisiin ns. lievä tekomuoto, mutta vähemmän vakavasta (seksuaalinen kajoaminen) ei. Seksuaalista kajoamista voidaan pitää vähemmän vakavana vastaavilla perusteilla kuin lapsenraiskausta.

Professori Utriainen ja Tukinainen esittävät 16 §:n jättämistä pois rikoslain 20 luvusta. Utriaisen lausunnon mukaan: ”[ehdotetun rikoslain 20 luvun 16 §:n] perusteluissa laajasti esitetään, kuinka säännös koskisi lähinnä nuoria ja heidän seurusteluaan. Mutta eihän sellaiseen tällaista pykälää tarvita. Tällaiset tilanteet on -70 luvun lainsäädännöstä alkaen hoidettu rajoitussäännöksillä, joilla nuorten seurustelu on rajattu rikoslain ulkopuolelle, ja lisäksi voidaan käyttää toimenpiteistä luopumista.”

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotetussa 16 §:ssä oleva lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös koskee eri tilanteita kuin ehdotetussa 17 §:ssä oleva rajoitussäännös. Ehdotettu 16 § koskee erityisesti sellaisia LaVM 24/2018 vp sivulla 16 tarkoitettuja tilanteita joissa 17 §:ssä tarkoitettu rajoitussäännös ei aivan sovellu. Ehdotettu 17 § taas koskee nuorten keskinäistä seksuaalista kanssakäymistä, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä kypsyydessä ei ole suurta eroa. Säännösten soveltamisalat siis eroavat selvästi toisistaan ja edellä todetuista syistä molemmat säännökset tarvitaan.

9 Lapsen houkutteleminen seksuaaliseen tekoon

Professori Niemi esittää säännöksen soveltamisalan laajentamista niin, että rangaistavaksi tulisi myös se, että henkilö esiintyy ikäistään nuorempana henkilönä tai antaa itsestään muutoin totuuden vastaisia tietoja, tai kehottaa lasta lähettämään seksuaalisia kuvia siten, että olosuhteista ilmenee tekijän tarkoituksena olevan kohdistaa lapseen seksuaalirikos.

Oikeusministeriö toteaa, että HE:ssä ehdotettu säännös täyttää Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet (Lanzaroten sopimuksen 23 artikla ja lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan direktiivin 2011/93/EU 6 artikla)

ja menee niitä osittain pidemmällekin. Lapsen houkuttelemisessa seksuaalisiin tarkoituksiin on kysymys seksuaalirikoksen valmistelua koskevasta teoista, joissa varsinaisen seksuaalirikoksen yritystäkään ei vielä ole tapahtunut. Valmisteluvaihetta koskevat rangaistussäännökset eivät ole rikoslaissa yleisiä ja niiden muotoilussa on kiinnitettävä erityistä huomiota täsmällisyyteen ja tarkkarajaisuuteen. Ikäistään nuorempana esiintymistä tai itsestään valheellisten tietojen esittämistä lapselle ei oikeusministeriön näkemyksen mukaan voisi kriminalisoida, koska tällaiset tunnusmerkistötekijät olisivat hyvin epäselviä ja ne kattaisivat mahdollisesti myös toimintaa, jota ei voida pitää rikosoikeudellisesti moitittavana. Edellytys tekijän seksuaalisia tarkoituksia ilmentävistä olosuhteista ei ole itsessään niin tarkka tunnusmerkistötekijä, että se tässä yhteydessä riittävästi täsmentäisi soveltamisalaa. Oikeusministeriö katsoo, että HE:ssä ehdotettu säännös kriminalisoi jo kattavasti lapsen houkuttelemista koskevat valmisteluteot, jotka eivät jätä tekijän tarkoituksia epäselväksi.

Jos tekijä kehottaa lasta lähettämään seksuaalisia kuvia, kyseessä ei yleensä ole enää houkuttelurikos vaan seksuaalinen kajoaminen lapseen tai sen yritys (HE s. 126). Sen vuoksi edellä viitattu professori Niemen ehdotus näyttää tältäkin osin tarpeettomalta.

10 Raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskevien säännösten soveltuminen 16 vuotta nuorempiin

Oikeusneuvos Ojala ja **professori Melander** katsovat, että lakiehdotuksen pykälistä tai hallituksen esityksen perusteluista ei ilmene, tulevatko ja millä edellytyksillä sovellettaviksi raiskausta tai seksuaalista kajoamista koskevat säännökset 16 vuotta nuorempaan kohdistuviin rikoksiin, jos lapsen ikää koskeva tahallisuus ei täyty lapsenraiskausta ja seksuaalisen kajoamista lapseen koskevien säännösten soveltamiseksi. Heidän mukaan tätä voisi olla aihetta selkeyttää tätä koskevalla nimenomaisella perustelulausumalla lakivaliokunnan mietinnössä.

Oikeusministeriö katsoo, että raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskevista säännöksistä sekä HE:n perusteluista käy ilmi riittävän selvästi, että kyseiset säännökset voisivat soveltua myös 16 vuotta nuorempaan kohdistuviin rikoksiin, jos tekijän tahallisuus ei lapsen iän osalta täyttyisi. Tällaiset

tilanteet lienevät harvinaisia käytännössä eikä asiaa ole aihetta korostaa enempää lain esitöissä.

***Lisäkysymys*: Vastinetta (s.31) kattavampi selvitys koskien raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskevien säännösten soveltumisesta 16 vuotta nuorempiin. Tämän yhteys tuottamukselliseen raiskaukseen.**

***Lisäkysymys*: Lapsen iän osalta tahallisuuden edellytys alennettaisiin tuottamukseksi (Tolvanen s.4, Utriainen s. 3, ks. myös Melander s. 7-8, ks. myös KKO)**

Oikeusministeriö pitää seuraavaa oikeusneuvos Ojalan lausunnossa todettua juridisesti oikeana:

”Kun lapsenraiskaus tai seksuaalinen kajoaminen lapseen edellyttää tahallisuutta myös uhrin iän suhteen, nämä säännökset eivät tule sovellettaviksi, jos tahallisuus ei täyty. Tällöin tekoon tulisi soveltua yleiset seksualirikoksia koskevat säännökset, jos niiden tunnusmerkistöjen mukaiset edellytykset täyttyvät.”

Oikeusministeriö toteaa, että tällaisten tilanteiden mahdollisuuden vuoksi on tärkeää, että HE:ssä ehdotettujen yleisten rikoslain 20 luvun 1-5 §:ssä säädettyjen (aikuisiin ja 16-vuotta vanhempiin kohdistuvia) seksuaalirikoksia koskevien säännösten sanamuoto ei poissulje niiden soveltumista myös 16-vuotta nuorempiin kohdistuviin tekoihin. Kuten oikeusministeriö toteaa edellä, tällaiset tilanteet lienevät harvinaisia käytännössä ja asia käsitellään jo riittävästi HE:ssä.

Oikeusministeriö ei näe asiassa yhteyttä tuottamuksellista raiskausta koskevaan säännökseen. Sen sijaan lapsen ikää koskevasta tuottamusvastuusta säätämisellä voitaisiin tavoitella sitä, etteivät lapsiin kohdistuvia rikoksia koskevat säännökset jäisi soveltumatta, jos tekijän tahallisuus teon kohteen iän osalta ei täyttyisi. Oikeusministeriö ei kuitenkaan näe tarvetta tai riittäviä perusteita lapsen ikää koskevasta tuottamusvastuusta säätämiselle HE:n sivuilla 74-76 todetuista syistä. Oikeusministeriö myös katsoo, että rikoslain 20 luvun 1-5 §:n soveltuminen 16 vuotta nuorempaan lapseen kohdistuneeseen tekoon, kun ikää koskeva tahallisuus ei lapsen iän osalta täyty, on lisäsyy sille, ettei lapsen ikää koskevasta tuottamusvastuusta ole riittäviä perusteita säätää.

11 Törkeän seksuaalinen kajoamisen suhde törkeään pahoinpitelyyn

Oikeusneuvos Ojala toteaa, että ankaroittamisperusteena (ehdotetun rikoslain 20 luvun 4 § 1 momentti 1 kohdassa) on mainittu vakavan väkivallan käyttö, joka voi olla hallituksen esityksen perustelujen mukaan esimerkiksi teräasetta käyttäen tehtyä väkivaltaa (s. 106) ja katsoo, että ilmeisesti on ajateltu, että teräasetta käyttäen tehty seksuaalinen kajoaminen arvioitaisiin yksin törkeän seksuaalisen kajoamisen tunnusmerkistön perusteella, jos väkivalta liittyy yksinomaan seksuaalirikoksen tekemiseen, vaikka teko samalla voisi täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Tulkinnallinen tilanne on hänen mukaan tältä osin epäselvä ja osin epätyydyttävä sen suhteen, syrjäyttääkö erityissäännös tässä tapauksessa yleissäännöksen.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuille 106 ja 110. Sivulla 110 todetaan seuraavasti:

”Törkeää raiskausta koskevasta säännöksestä poiketen törkeää seksuaalista kajoamista koskeva säännös ei kattaisi törkeää pahoinpitelyä koskevia tunnusmerkistötekijöitä. Näin ollen seksuaalisen kajoamisen yhteydessä tehdystä törkeästä pahoinpitelystä voitaisiin rangaista erikseen seksuaalisen kajoamisen lisäksi. Teon täyttäessä sekä törkeän seksuaalisen kajoamisen että perusmuotoisen pahoinpitelyn tunnusmerkistön sovellettaisiin vain törkeää seksuaalista kajoamista koskevaa säännöstä, jos väkivalta on liittynyt välittömästi seksuaaliseen kajoamiseen.”

HE:n sivulla 106 mainitaan ”veitsellä viiltäminen” esimerkkinä sellaisesta törkeän raiskauksen soveltamisalaan kuuluvasta ”vakavasta” väkivallanteosta, joka ei välttämättä itsenäisenä väkivallantekona täyttäisi törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistöä. Oikeusministeriö katsoo, että tämä perustelulausuma voi viitata esimerkiksi sellaiseen kevyempään veitsellä viiltämiseen käsivarteen, jota ei teräaseen käytöstä huolimatta tuomittaisi törkeänä pahoinpitelynä. Tämä HE:n perustelulausuma tai muu HE:ssa todettu ei kuitenkaan tarkoita, etteikö teräasetta käyttäen tehtyä seksuaalista kajoamista voitaisi tuomita lisäksi törkeänä pahoinpitelynä, jos teräaseen käyttö täyttää myös törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön. Oikeusministeriö katsoo, ettei HE jätä tältä osin ole merkittävää tulkinnallista epäselvyyttä.

12 Kuvan ottaminen seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä

Oikeusneuvos Ojala katsoo, että kuvan ottaminen erillisenä tekotapana mainiten vaikuttaisi laajentavan rangaistavuutta paitsi seksuaalisen ahdistelun kohdalla, mutta heijastusvaikutuksen vuoksi myös muissa seksuaalirikoksissa sillä tavoin hallitsemattomasti, että sitä koskevan tekotavan maininnan tarpeellisuutta esimerkkiluettelossa voisi olla vielä syytä harkita.

***Lisäkysymys*: Kuvaamisen poisto seksuaalisesta ahdistelusta (Ojala s. 6-7)**

Oikeusministeriö katsoo, että sen seuraavat tässä osiossa esittämät huomiot viittauksineen sekä edellä osiossa 8 esittämät huomiot viittauksineen vastaavat myös tähän lisäkysymykseen.

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 39-44 ja 96 todettuun. Oikeusministeriö pitää riittävän selvänä, että seksuaalisen kuvan ottaminen tai lähettäminen voi loukata seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja näin ollen se on perusteltua kattaa asianomaisten seksuaalisrikosten soveltamisaloissa. Seksuaalisen ahdistelun tunnusmerkistössä kuvan ottaminen on syytä mainita nimenomaisesti säännöksen täsmällisyyden ja tarkkarajaisuuden vuoksi.

13 Korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta

Professori Melander pitää rikoksen HE:ssä ehdotettua uutta nimikettä kömpelönä, joka ei teknisluontoisena sekä kielellisesti kankeahkona nimikkeenä kuvaa asianmukaisesti säännöksessä rangaistavaksi säädetyn teon moitittavuutta. Hän esittää harkittavaksi vaihtoehdoiksi nimikettä ”seksikauppaan liittyvä nuoren hyväksikäyttö” tai ”nuoren saattaminen seksikaupan kohteeksi”.

Oikeusministeriö pitää HE:ssä ehdotettua uutta nimikettä rikosta asianmukaisesti kuvaavana, selvästi moittivana ja nykyistä nimikettä parempana. Vaikka se onkin melko pitkä, ei se ole rikosnimikkeenä tässä mielessä ongelmallinen tai täysin poikkeuksellinen. Sinänsä on syytä suhtautua myönteisesti siihen, että rikosnimikkeen muotoilua pyritään parantamaan edelleen. Oikeusministeriön tiedossa ei kuitenkaan ole parempaa

vaihtoehtoa nimikkeeksi. Edellä esitettyjen vaihtoehtojen etuna on niiden lyhyempi sanamuoto, mutta niihin liittyy muita ongelmia. Näistä keskeisin on viittaaminen seksikauppaan, mikä ei kuvaa tämän rikoksen tyypillistä tekotapaa (esimerkiksi aikuinen tarjoaa nuorelle rahaa tai päihteitä vastineena seksuaalisesta kanssakäymisestä), vaan viittaa pikemminkin laajamittaisempaan ja suunnitelmallisempaan toimintaan. Tämän vuoksi ehdotetut vaihtoehtoiset nimikkeet kuvaisivat rikosta usein myös uhrin kannalta epätarkoituksenmukaisella ja mahdollisesti loukkaavalla tavalla. Lisäksi ehdotetussa nimikkeessä oleva termi hyväksikäyttö olisi uudessa rikoslain 20 luvussa varattu muun tyyppisiin rikoksiin eikä sitä sen vuoksi tulisi käyttää tämän rikoksen nimikkeessä.

***Lisäkysymys*: Korvausta vastaan tehty nuoreen kohdistuva seksuaalinen teko nimikkeeksi (Nuotio s. 7)**

Oikeusministeriö ei pidä ehdotettua nimikettä ainakaan HE:ssä ehdotettua parempana, koska rikoksen tunnusmerkistö koskisi myös tekoja, joissa korvaus luvataan, mutta sitä ei anneta, ja koska nuoreen kohdistuva seksuaalinen teko tulisi usein rangaistavaksi erikseen (HE s. 122), minkä vuoksi seksuaalisen teon tekemisen mainitseminen korvausta koskevan rikoksen nimikkeessä voisi olla jossain määrin harhaanjohtavaa.

14 Lasta seksuaalisesti esittävät kuvat

Väestöliitto ehdottaa rikosten nimikkeeseen sanamuotoa ”lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali”.

Oikeusministeriö pitää HE:ssä ehdotettua nimikettä parempana ja katsoo sen olevan moittiva ja rikosta asianmukaisesti kuvaava. Seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali olisi ongelmallinen nimike ainakin kahdessa mielessä. Käsitettä seksuaaliväkivalta ei käytetä rikoslaissa, jossa termi väkivalta viittaa lähinnä fyysistä vahinkoa tai fyysistä pakottamista käsittäviin tekoihin. Nimike ei muutenkaan kuvaisi asianmukaisesti rikoksen tunnusmerkistöä, joka koskisi myös sellaisia kuvia, joiden valmistamiseen ei liity lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosta. Oikeusministeriön tiedon mukaan myöskään kansainvälisissä rikosoikeudellisissa säädöksissä ei käytetä Väestöliiton lausunnossa ehdottamaa vastaavaa sanamuotoa.

Pelastakaa lapset esittää, että vaikka hallituksen esityksessä on nostettu esiin, että tarkoitus ei ole rangaista teoista, joissa nuoret jakavat vapaaehtoisesti toisilleen itseään esittäviä seksuaalisia kuvia (HE 13/2022 vp s. 132-133), tulisi nämä tapaukset sisällyttää myös 17 § rajoitussäännökseen. **Dosentti Julia Korkman** viittaa niin kutsutun ”sextingin” yleisyyteen nuorten keskuudessa ja pitää tärkeänä, että vaikka seksuaalikuvien levittämistä pidetään syystä vakavana, voisi nuorten kohdalla pohtia muunlaisia toimenpiteitä kuin rikosprosessi mikäli tekoa vaikuttaa selittävän nuoren ymmärtämättömyys / huolimattomuus.

Oikeusministeriö toteaa, että hallituksen esityksessä on noudatettu tältä osin lakivaliokunnan aiempaa linjausta olla nostamatta tämän tyyppisiä nuorten keskinäisiä kuvan jakamisia lain tasolle (ks. tarkemmin LaVM 4/2004 vp s. 4–5). Oikeusministeriö pitää tämän linjauksen perusteluja edelleen varteenotettavina. Oikeusministeriö pitäisi kuitenkin kannatettavana, että lakivaliokunta lausuu selvyyden vuoksi asiasta mietinnössään.

***Lisäkysymys*: Lasta seksuaalisesti esittävät kuvat. Arkipäiväiset kuvat seksualisoivassa kontekstissa (Pelastakaa lapset ry)**

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 132 todettuun. Ehdotetun lasta seksuaalisesti esittävän kuvan levittämistä koskevassa säännöksessä käytetyllä termillä "seksuaalinen" korvattaisiin aiempi termi "sukupuolisiveellisyyttä loukkaava". Muutoksella ei olisi tarkoitus muuttaa säännöksen soveltamisalaa (HE 6/1997 vp s. 147). Oikeuskäytännössä on tuomittu sukupuolisiveellisyyttä loukkaavasta lasta esittävän kuvan levittämisestä esimerkiksi vastaaja tämän julkisilla uimarannoilla salaa ottamista valokuvista, jotka esittivät vähäpukeisia tai täysin alastomia leikkiviä tyttölapsia (Helsingin hovioikeus 18.12.2020, R 19/1935; lähde: www.edilex.fi). Oikeusministeriö toteaa, että lakivaliokunnan on sinänsä mahdollista täsmentää mietintönsä perusteluissa HE:ssa ehdotettujen lasta seksuaalisesti esittäviä kuvia koskevien rangaistussäännösten soveltuminen tämän tyyppisiin tilanteisiin.

***Lisäkysymys*: Paritusta koskevan säännösmuutoksen perustelut – mitä ilmiötä halutaan torjua? (Niemi)**

Oikeusministeriö viittaa HE:n sivuilla 46-47 ja 122-123 todettuun. Paritusta koskevan säännöksen 1 momentin 1 kohdan muutoksella soveltamisalaa laajennettaisiin niin, että se kattaisi muistakin kuin korvausta vastaan tehdyistä lapsen kanssa tapahtuvista sukupuoliyhteyksistä tai seksuaalisista teoista hyötymisen. Lisäksi sanamuotoa muutettaisiin niin, ettei siinä enää viitattaisi sukupuolisiveellisyyttä ilmeisesti loukkaavaan tekoon vaan seksuaaliseen tekoon, joka on omiaan vaarantamaan lapsen kehitystä. Muilta osin säännöksen soveltamisala pysyisi ennallaan (HE 6/1997 vp, HE 34/2004 vp, HE 282/2010 vp, HE 103/2014 vp).

Ensimmäisen muutoksen taustalla on lasten hyväksikäyttöä koskevan direktiivin 2011/93/EU 4 artikla, jonka nojalla voidaan katsoa, että nykyisen paritusta koskevan 9 §:n 1 momentin 1 kohtaa on syytä muuttaa niin, ettei lapseen kohdistuvan seksuaalisen teon osalta selvästi ole korvausedellytystä. Tällainen muutos on muutenkin tarkoituksenmukainen, koska seksuaalisesta teosta lapselle aiheutuvan vaaraan ja vahingon kannalta ei ole olennaista eroa sillä, onko teko suoritettu korvausta vastaan vai ei.

Nykyisen paritussäännöksen tunnusmerkistö koskee 18 vuotta nuorempien osalta ilmeisellä tavalla sukupuolisiveellisyyttä loukkaavia tekoja. Ilmeisyysvaatimusta perusteltiin aikanaan säännöksen yhdenmukaistamisella rikoslain 17 luvun sukupuolisiveellisyyttä loukkaavia kuvia koskevien säännösten kanssa (HE 34/2004 vp s. 85, LaVM 4/2004 vp s. 6). Sittemmin 17 luvun säännöksistä ilmeisyysvaatimus on poistettu. Säännöksen suojelukohteen ja sen tarkoituksen kannalta ei ole perusteltua jättää paritussäännökseenkään enää tällaista lisäedellytystä. Tämän vuoksi HE:ssä ehdotetaan myös ilmeisyysedellytyksen poistamista paritussäännöksestä.

Kuten professori Niemikin toteaa, niin sanotusta lapsiprostituutiosta hyötymistä koskevat teot rangaistaan ensisijaisesti ankarammin ihmiskauppa-rikoksina. Paritussäännöksen soveltuminen 18 vuotta nuorempiin kohdistuviin tekoihin ja HE:ssä ehdotetut muutokset paritussäännökseen ovat kuitenkin tärkeitä sellaisten mahdollisten tekojen kannalta, joihin ihmiskauppasäännökset eivät sovellu.

***Lisäkysymys*: Kunnianloukkaus ja yksityiselämää loukkaavan tiedon törkeille tekomuodoille enää tarvetta? (Melander s.17)**

Oikeusministeriö toteaa, että kunnianloukkauksella ja yksityiselämää loukkaavalla tiedon levittämisellä on mahdollista aiheuttaa suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa muillakin kuin seksuaalisia kuvia koskevilla teoilla erityisesti viime aikaisen tieto- ja viestintäteknologian kehityksen myötä (esim. Vastaamo tapaus), ja katsoo, että näiden rikosten törkeät tekomuodot on syytä pitää voimassa.

15 Lakialoite LA 51/2020 vp laiksi rikoslain 17 luvun muuttamisesta

HE:n 13/2022 vp käsittelyyn on lakivaliokunnassa yhdistetty LA 51/2020 vp, joka koskee eläimiin sekaantumisen kriminalisointia.

Oikeusministeriö arvioi alustavasti, että lakialoitteen tavoitteet ovat sinänsä ymmärrettäviä, mutta asiaa ei ole arvioitu riittävästi kriminalisointiperiaatteiden kannalta.